

Başlık/ Title: Cüveynî'nin Târîh-i Cihân-güşâsı'ndaki Bazı Türkçe-Moğolca Kelimeleri Açıklayan Bir Lügatçe / A Glossary That Explains Some Turkish-Mongolian Words in Cuveynî's Târîh-i Cihân-Güşâ

Yazar/ Author

Turgut KOÇOĞLU

Abdulkhalil AHMADOUGHLI

ORCID ID

0000-0001-5144-3854

0000-0003-4835-7837

Bu makaleye atıf için: Turgut Koçoğlu, Abdulkhalil Ahmadoughli, Cüveynî'nin Târîh-i Cihân-güşâsı'ndaki Bazı Türkçe-Moğolca Kelimeleri Açıklayan Bir Lügatçe, *KARE*, no. 9 (2020): 91-132.

To cite this article: Turgut Koçoğlu, Abdulkhalil Ahmadoughli, Cüveynî'nin Târîh-i Cihân-güşâsı'ndaki Bazı Türkçe-Moğolca Kelimeleri Açıklayan Bir Lügatçe, *KARE*, no. 9 (2020): 92-132.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 24.04.2020

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 30.06.2020

Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2020

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Turgut Koçoğlu*
Abdulkhalil Ahmadoughli**

Cüveynî'nin Târih-i Cihân-güşâsı'ndaki Bazı Türkçe-Moğolca Kelimeleri Açıklayan Bir Lügatçe

Özet: Devlet adamlığının yanında tarihçiliği ile de şöhret bulmuş olan Atâ Melik Cüveynî'nin, 1252-1260 yılları arasında Farsça olarak kaleme aldığı üç ciltlik Târih-i Cihân-güşâ adlı eseri, İran tarih yazıcılığında Türkçe ve Moğolca terimlerin kullanıldığı ilk eser niteliğindedir. Târih-i Cihân-güşâ'daki Türkçe-Moğolca kelimeleri açıklayan bir lügatçe, eserin İran Meclis-i Şûrâ-yı Millî Kütüphanesi'ndeki bir nüshasının sonunda yer almaktadır. Müellifi ve yazılış tarihi bilinmeyen bu lügatçe, nüshayı istinsah eden kişi tarafından yazılmış olabilir. Yirmi beş sayfadan oluşan lügatçe yaklaşık bir buçuk sayfalık bir mukaddime ile başlar. Bu kısımda müellif, Târih-i Cihân-güşâ'da geçen Çağatay Türkçesine ait kelimeleri bilmenin faydalı olacağını belirtip Çağatay Türkçesinin gramer ve imlâ kurallarından birkaçını aktarır. Mukaddimeden sonraki sözlük kısmında toplam üç yüz sekiz kelimenin açıklaması yer alır. Elif-bâ sistemiyle sıralanan sözlük bölümünde her harf için "Bâbü'l-Elif", Bâbü's-Sin-i Mu'ceme" "Bâbü'l-Hâ-yı Mühmele" gibi başlıklar kullanılarak bu başlıktaki harfle başlayan kelimeler yine genellikle elif-bâ sistemi ile sıralanır. Burada açıklanacak kelimeler kırmızı mürekkeple, açıklamalar ise siyah mürekkeple yazılmıştır ve açıklamalar Farsçadır.

Bu çalışma ile Türkçe-Farsça özel bir Târih-i Cihân-güşâ sözlüğü olarak nitelenebilecek söz konusu lügatçenin neşri ve tercümesi yapılmaya çalışılmış ve ilgili alanlarda yapılacak çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atâ Melik Cüveynî, Târih-i Cihân-güşâ, Türkçe, Moğolca, Farsça, Lügatçe

---

A Glossary That Explains Some Turkish-Mongolian Words in Cüveynî's Târih-i Cihân-Güşâ

Abstract: In addition to being a bureaucrat, Jüveynî found fame with his historiography. Jüveynî's Târih-i Cihân-güşâ, written in three volumes between 1252-1260, is the first work in which Turkish and Mongolian terms are used in Iran historiography. A lexicon describing the Turkish-Mongolian words in Târih-i Cihân-güşâ is at the end of a copy of the work in the National Library of Iran. This dictionary, whose author and spelling date is unknown, may have been written by the person who claimed the copy. The glossary, consisting of twenty-five pages, begins with a preface of about one and a half pages. In this section, the author states that it would be beneficial to know the Chagatai Turkish words mentioned in Târih-i Cihân-güşâ. He explains some of the grammar and spelling rules of Chagatai Turkish. The dictionary section after the preface contains descriptions of three hundred and eight words. In the dictionary section of the

---

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kayseri/Türkiye.

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-5144-3854>

kocogluturgut@gmail.com

** Öğr. Gör., Belh Üniversitesi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Özbek Dili ve Edebiyatı Bölümü, Belh/Afganistan.

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4835-7837>

khalil.ahmadoughli@gmail.com

Elif-bâ system, titles such as “Bâbü'l-Elif”, Bâbü's-Sîn-i Mu'ceme” “ Bâbü'l-Hâ-yı Mühmele ” were used for each letter. The words that start with the letter in this title are again sorted by the elif-bâ system. The words to be explained here are written in red ink, the descriptions in black ink and the descriptions are in Persian.

In this study, the text of the glossary, which we consider as a special dictionary of Turkish-Persian written for Târîh-i Cihân-güşâ, has been published and translated.

Keywords: Atâ Melik Cüveynî, Târîh-i Cihân-güşâ, Turkish, Mongolian, Persian, Glossary

Giriş

Atâ Melik Cüveynî, 1226'da, günümüz İran'ının kuzeydoğusundaki Cüveyn şehrinin Âzâdvâr kasabasında dünyaya gelmiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarında iyi tahsil gören Cüveynî, 1243 yılında henüz on yedi on sekiz yaşlarında iken Moğolların İran, Horasan, Irak ve Azerbaycan valisi Argun Aka'nın hizmetine girmiştir. 1256 yılına kadar Argun Aka'nın hizmetinde bulunan Cüveynî, onunla birlikte 1249-1250 yıllarında Moğolistan'ı ziyaret etmiştir. 1251-1252 yıllarında Karakurum'a giden ve bir müddet burada kaldıktan sonra İran'a geri dönen Cüveynî, Argun Aka'nın kâtibi olarak görevine devam etmiştir. Babası ve dedeleri; Celâleddin Harzemşah ve Ögeday Han gibi hükümdarların yanında önemli resmi görevlerde bulunan Cüveynî, 1256'da Hülâgu Han'ın İran'a gelmesiyle onun hizmetine girmiş ve güvenini kazanmıştır. 1257'de Hülâgu Han, Bağdat üzerine yürüdüğünde onun yanında olan Cüveynî'ye, 1259'da Hûzistan ve Irak-ı Arab eyaletlerinin idaresi verilmiş ve vefat ettiği 1283 yılına kadar bu görevine devam etmiştir.

“Cüveynî devlet adamlığının yanında tarihçiliği ile de şöhret bulmuştur. Cüveynî 1252-1260 yılları arasında üç cilt olarak yazdığı “Târîh-i Cihân-güşâ” adlı eserinin birinci cildinde Cengiz Han'ın ortaya çıkışından önce Moğollar ve Cengiz yasası hakkında bilgi verildikten sonra Cengiz Han'ın ortaya çıkışı ve Uygur ülkesini ele geçirmesi anlatılmaktadır. Bu kısımda Uygurlar'ın din ve efsaneleri üzerinde durulmakta, Cengiz Han'ın Orta Asya ve Mâverâünnehir'i istilâsından, Ögedey Kağan ve Güyük Han devrinde cereyan eden olaylardan bahsedilmektedir. İkinci cilt, Hârizmşahlar Devleti tarihiyle Hülâgû'nun İran'a gelişinden önceki Moğol valilerine ayrılmıştır. Yer yer Karahıtaylar'la ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Eserin üçüncü cildinde Mengü Kağan'dan, Hülâgu'nun İran'a gelişinden sonraki faaliyetleri ve İsmâilîler'den bahsedilmektedir. Alamut Kalesi'nin ele geçirilmesinin

ardından Alamut'un son hâkimi Rükneddin Hürşah'ın ve İsmâîlîler'in âkibetinin anlatıldığı eser 655 (1257) yılı olaylarıyla sona ermektedir."¹

"Özellikle üçüncü ciltteki olayların çoğuna Cüveynî'nin bizzat tanıklık etmesi, Orta Asya'ya yolculuk ederek Türkistan ve Uygur diyarlarını görmesi, Moğol hanlarına yakın olması münasebetiyle pekçok kişinin ulaşamayacağı bilgilere ulaşması, ihtiva ettiği zengin malzemenin sadece dönemin siyasi tarihine değil sosyal, dini, ekonomik ve kültürel tarihine de kaynak olması cihetiyle Târîh-i Cihân-güşâ önemli bir eserdir."²

Târîh-i Cihân-güşâ, Türkçe ve Moğolca kelime ve terimlerden çokça faydalandığı için İran tarih yazıcılığında Türkçe ve Moğolca kelime ve terimlerin kullanıldığı ilk eser özelliğini taşımaktadır. Târîh-i Cihân-güşâ'nın bu yönünden hareketle olsa gerek, ondaki Türkçe ve Moğolca kelimeleri araştıran bir makale³ yazılmış, bu makalede, müellif veya musahhah tarafından kaleme alınan tarihî olayların anlaşılmasında yardımcı olacak lakap ve adlar dışındaki şahıs ve yer adlarının üzerinde durulmamak suretiyle, toplam 107 kelime tespit edilmiş ve Târîh-i Cihân-güşâ'nın hangi sayfalarında geçtiği belirtilmiş anlamı ve kökenine dair bilgi verilmiştir. Bu çalışmaya benzer bir lügatçe, çok daha önce Türkçe-Farsça olarak hazırlanmıştır. İran Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nde "Târîh-i Cihân-güşâ-yı Cüveynî Bâferheng-i Lugat" adıyla kayıtlı bir Târîh-i Cihân-güşâ nüshasının son kısmına müstensih/musahhah tarafından, Târîh-i Cihân-güşâ'da yer alan birçok Türkçe-Moğolca kelimeyi Farsça açıklayan küçük bir lügat eklenmiştir.

1. "Târîh-i Cihân-güşâ-yı Cüveynî Bâferheng-i Lugat" Adlı Nüshanın Türkçe-Moğolca Sözlük Kısmı

İran Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nde "Târîh-i Cihân-güşâ-yı Cüveynî Bâferheng-i Lugat" adıyla, 85572\12042 kayıt ve 9311 raf numarasında kayıtlı nüshanın sonuna, adından da anlaşılacağı üzere, bir lügatçe eklenmiştir. Nüshanın Târîh-i Cihân-güşâ bölümünün ketebe kaydında "*Temmetü'l-kitâb bi'avni'l-Meliki'l-Vehhâb fi yedi Muhammed bin Hüseyin 1347*" (*Allah'ın yardımıyla Muhammed bin Hüseyin'in elinde tamamlanmıştır 1347*) bilgileri bulunmaktadır. Ketebe kaydında rakamla ve

¹ Özgüdenli, Osman Gazi (2011). "Târîh-i Cihângüşâ". *İslam Ansiklopedisi*. C. 40. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. s. 77-78.

² a.g.m., s. 78.

³ Başar, Umud ve Nasrin Zabeti Miandoab (2018). "Cüveynî'nin Tarih-i Cihângüşâ'sında Yer Alan Türkçe ve Moğolca Kelimeler". *AVRASYA, Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 13: 693-714.

müstensihin adının üstüne aynı kalemle yazılan "1347" tarihi, nüshanın yazıldığı tarih olarak düşünülürse, Miladî 1929'a karşılık gelmektedir.

Eserin 249a-261a varakları arasında bulunan ve toplam 25 sayfadan oluşan sözlük, yukarıda bahsedilen ketebe kaydından sonra gelmekte ve besmele ile başlamaktadır. Nüshanın Târîh-i Cihân-güşâ kısmını yazan kalem ve hatla yazıldığı aşikâr olan sözlük bölümünde ketebe kaydı bulunmamaktadır. Buradan hareketle, Târîh-i Cihân-güşâ bölümünün müstensihi/musahhihi sözlük kısmını da yazmıştır, sonucuna varılabilir.

Sözlük, yaklaşık bir buçuk sayfalık bir mukaddime ile başlar. Yazar burada, Cüveynî'nin Târîh-i Cihân-güşâsı'nı okurken bazı Çağatay Türkçesi ibarelerin ve dilbilgisi kurallarının bilinmesinin yararlı olacağını ifade eder ve Çağatay Türkçesinin imlâ, telaffuz ve dilbilgisine dair birkaç kaidesinden bahseder. Sonra, kendisinin Çağatay Türkçesine vâkıf olmadığı gibi, bu dilin yazım ve gramer kurallarını içeren bir kitabın da yanında bulunmamasından dolayı sözü çok uzatmayacağını ve en uygun olanın, Târîh-i Cihân-güşâ okunurken açıklanmaya ihtiyaç duyan Türkçe sözcüklerin izah edilmesi gerektiğini belirterek mukaddimeyi sonlandırır.

Mukaddimededen sonra Fars alfabesi ile sıralanmış sözlük kısmı gelir. Genel anlamda Türkçe-Farsça sözlük olarak nitelenebilecek olan eserde kelimeler, ilk harflerine göre "*Bâbü'l-Elif*", "*Bâbü'l-Lâm*" gibi başlıklar altında kaydedilmiştir. Kişi ve yer adlarının çoğunlukta olduğu sözlükte toplam 338 kelime açıklanmıştır. Yazar, kendisinin de belirttiği üzere, bu sözlüğü Târîh-i Cihân-güşâ'nın anlaşılması amacıyla orada açıklanması gereken Türkçe ibareler için hazırlamıştır. Dolayısıyla, kelimelerin köken veya gramer hususiyetlerinden bahsetmeden doğrudan anlamlarını yazmıştır. Yazar, açıklayacağı kelimeleri kırmızı ve anlamlarını siyah mürekkeple yazmıştır. Kelimelerin açıklamaları ise tabii olarak Farsça yapılmıştır.

2. Sözlük Metninin Transkripsiyon ve Tercümesine Dair

Çalışmada öncelikle metin transkripsiyon harfleri kullanılarak günümüz alfabesine aktarılmaya çalışılmıştır. Kelimelerin günümüzdeki ya da Târîh-i Cihân-güşâ'nın yazıldığı dönemdeki telaffuzu ile metindeki imlâsında bir farklılık varsa; kelimeler, hiçbir müdahalede bulunulmadan, metnin imlâsı esas alınarak transkribe edilmiştir. Farsça açıklamaların hemen altına parantez içinde ve eğik karakterle Türkçe tercümeleri yapılmaya gayret edilmiştir. Tercüme sırasında kastedilen mana verilmeye çalışıldığı için bazen serbest bir tutum izlenmişse de olabildiğince birebir çeviri yapılmaya gayret edilmiştir.

Çalışmada amaç, metnin ve tercümesinin neşri olduğu için, sözlükte yer alan kelimelerin kökenlerine dair bir araştırma yapılmamıştır.

3. Metin

Bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Çün derīn kitāb-ı müstetāb ki mevsūm est betārīḥ-i Cihān-güşā-yı 'Aṭā Melik Cüveynī ba'z-ı elfāz-ı Türki-yi Çāğatayī derṭayy-ı 'ibārāt-ı münderic ve dānisten-i berḥī ezḳavā'id-i ān ḥālī ezmenfa'at neḥvāhed būd. Betāhrīr-i ĩn muḥtaşar perdāht.

(Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla)

Atā Melik Cüveynī'nin Tārīh-i Cihān-güşā isimli bu güzel kitabında geçen bazı Çāğatay Türçesi ibareleri ve dil kurallarını öğrenmek yararlı olacaktır. Bu risalenin yazılış nedeni kısaca şöyledir:)

Evvelen, ehālī-yi Māverā'ü'n-nehr ve ṭavā'if-i Özbek ki derṬuran-zemīn ikāmet dārend. Pāre-yi kelimātrā bākāf-ı 'Arabī tekellūm mīkūnend ammā ehl-i Ḥvārizm ü Türkmānhā bākāf-ı Fārsī telaffuz mīkūnend.

(Birincisi: Maveraünnehir'de yaşayanlar ve Turan topraklarındaki Özbek Türkleri kelimelerin birçoğunu kâf-ı Arabî (ك) ile söylüyorlar, fakat Harezmi halkı ve Türkmenler bu kelimeleri kâf-ı Fārsî (گ) ile telaffuz ediyorlar.)

Şāniyen, dernüvişten-i ba'z-ı hurūf ammā derḥvānden beān tenaṭṭuḳ nemīnümāyend mānend-i elif ü vāv u yā. Cihet-i tebyīn-i fetḥa vü zamme vü kesre velī ĩn kā'ide hem 'umūmiyyet nedāred.

(İkincisi: elif (ل), vāv (و) ve yā (ی) gibi bazı harfler yazılıyor, fakat okunmuyor. Bu harfler fetḥa, zamme ve kesreyi göstermek için yazılıyor, ancak bu kural genel değildir.)

Diger ān ki gāhī dāl ü tā-yı kārāşat beyekdiger tebdīl mişevēd ve min ğayri ıṭṭirād. Ve hemçünīn tebdīl-i ğayn u kâf u ḥā derheme cā mücevvez nişt. Meşelā "yağmak" bema'nā "bārīden" hemişe bāğayn nüvişte mişevēd ve "yağmak" bema'nā "ḥarāb kerden" ve "korku" bema'nā "ḥavf" dā'imen bākāf nüvişend beḥilāf-ı "kırğı" ve "kırğavul" ki tebdīl-i ğayn-ı vasaṭī ānhā beḳāf cā'iz est. Ve hākezā mübādele-yi sīn-i mühmele beşād-ı mühmele ve tā-yı kārāşat beṭā-yı ḥuṭṭī ve dāl-ı mühmele mānend-i "suv" ki 'ibāret "ez āb" est, ber "şuv" ve "tokkuz" bema'nā nüh, ber "tokkuz" ve "at" bema'na "esb", ber "ad".

(Bir diğeri şu ki bazen dāl (د) ve Kārāşat'ın tā'sı (ت) alışlagelmişin dışında birbirine dönüşür. Buna benzer şekilde ğayn (غ), kâf (ق) ve ḥā (ح) harflerinin her yerde dönüşmesi/değişmesi uygun değildir. Mesela, "bārīden" manasına gelen "yağmak" (ياغماق) her zaman ğayn (غ) harfi ile yazılır ve "ḥarāb kerden" anlamındaki "yağmak" (ياقماق) ve "ḥavf" anlamına gelen "korku" (فورقو) sözcükleri; ortasındaki

kâf (ق) harfi, gayn (غ) harfine dönüşen kırğı (فرغى) ve kırğavul (فرغاول) kelimelerinin aksine, her zaman kâf (ق) harfi ile yazılır. Ve yine sîn (س) harfi şâd (ص) harfine ve "karaşat"taki tâ (ت) harfi "huttî"deki tâ (ط) ve dâl (د) harfine dönüşür: "âb" anlamındaki suv (سو) kelimesinin şuv (صو) sözcüğüne ve "nüih" anlamına gelen tokkuz (توقوز) kelimesinin tokkuz (طقوز) sözcüğüne ve "esb" anlamındaki "at" (ات) kelimesinin ad (آد) sözcüğüne dönüşmesi gibi.)

Ve gâhî hem bevaqt-i irâde-yi te'niş ber âhır-ı kelimât mîm ilhâk künend. Mişl-i bek u begüm, han u hanum ve hemçünin.

Ve bazen kelimeleri müennes yapmak için kelimelerin sonuna mîm (م) harfi eklenir. Bek (بيك) ve begüm (بيكم), han (خان) ve hanum (خانم) örneklerindeki gibi.

Gâhî harf-i kâf âhır-ı kelimâtrâ beğayn-ı mu'ceme tebdîl nümüden câ'iz est. Mânend-i lafz-ı "yak" ki emr-i be"harâb kerden" est. "Yağ" güften ve nüvişten gâlat nişt.

(Bazen bazı kelimelerin sonundaki kâf (ق) harfi gayn (غ) harfine dönüşebilir: "Harâb kerden" masdarının emir kipindeki yak (ياق) sözcüğünü, yağ (ياغ) diye söylemek ve yazmak yanlış olmaz.)

İcmâlen çün hod-ı mähâ ehl-i lisân niştîm ve kitâbî hem muhtevî berkavâ'id ü resmü'l-ḥaṭ muştalahât-ı Türki-yi Çağatây derdest nedârîm. İtâle-yi zîkr-i kâ'ide ve kavânîni-ân ḥâlî ezba'z-ı maḥtûrât neḥvâhed bûd. Enseb ân est dertavzîḥ ve tebyin-i pâre-yi luğâtî ki der ḥîn-i muṭâla'a bâjn kitâb muhtâc ḥvâhed bûd iktifâ kerde şevad.

(Hulasa biz kendimiz de bu dile vâkîf değiliz. Çağatay Türkçesinin yazım ve dilbilgisi kurallarını içeren bir kitap da elimizde bulunmuyor. Bu yüzden, bu dilin kuralları hakkında sözü uzatmam yanlış olur. Uygun olan, bu kitap okunurken açıklanmaya ihtiyaç duyan Türkçe sözcüklerin izah edilmesidir ki bununla yetinilmiştir.)

Bâbü'l-Elif

(Elif Bölümü)

atabek: Bema'nâ lâlâ vü mürebbî-yi pâdişâh ve nâzır u nâzım-ı umûr-ı devletî est.

(Atabey, lala ve padişahın hocası; bir devletin işlerini düzenleyen ve takip eden kişi.)

açar: Mîve vü ḥubûbâtrâ güyend bâturşî terbiye kerde bâşend.

(Ekşi ile terbiye edilmiş meyve ve hububata derler.)

Arıĝ Böke: Nâm-ı yekî ezbirâderân-ı Mengü Kaan est.

(Mengü Kağan'ın erkek kardeşlerinden birinin adıdır.)

erk: Ya'ni ḳal'a-yı enderûn ve serây-ı ḥâkim-nişîn.

(İç kale ve padişahın kaldığı saray.)

ağruq: Bema'nā ihmāl ü işkāl est.

(Yükleme ve yükletme anlamındadır.)

Afşar: İsm-i tã'ife-yi ezEtrāk.

(Türk boylarından birinin adı.)

āl: Bāhemze-yi memdüde ve lām-ı sākine reng-i kırmızrā güyend.

(Uzatılmış hemze ve sükûnlu lām harfleri ile yazılır. Kırmızı renge derler.)

al tamğa: Mürekkeb ezdü lafz est. Aḥkām-ı selātin ü ümerā-yı Moğolrā güyend ki besürḥi nüvişte bāşend.

(İki kelimededen oluşmuştur. Moğol sultanları ve emirlerinin kırmızı mürekkeple yazılan buyruklarına derler.)

Altun: Tılā ve zerrā güyend.

(Altın yıldız ve altına derler.)

Almalık, Almaliğ: Nām-ı şehri est derṭaraf-ı şimāl-i Türkistān mesken-i tã'ife-yi Uyğur ezṭavā'if-i Moğol.

(Türkistan'ın kuzeyinde, Moğol topluluklarından Uyğur Türklerinin yaşadığı bir şehrin adıdır.)

Amuye: Rūd-ḥāne işt ki ezḤvārizm güzered miyān-ı Türkistān u Ḥorāsān vāqı' est.

(Türkistan ve Horasan ortasında, Harezmi'den geçen nehir.)

ayğak: Bema'nā ğammāz u nemmām u suḥançin est.

(İftiracı, laf taşıyıcı ve dedikoducu anlamındadır.)

Eberküh: Şehreki est karib bālsfahān ve mu'arreb-i ān Eberküh est.

(İsfahan'a yakın küçük bir şehrin adıdır ve Arapçası Eberküh'tur.)

Abāğa: Nām-ı püser-i Hülagu Ḥan est.

(Hülagu Han'ın oğlunun adıdır.)

Otrar: Beżamm-ı evvel ve sükûn-ı şāni. Şehrist derMāverā'ü'n-nehr ki serḥadd-i vilayet-i Türkistān est.

(Birinci harf ötre ve ikinci harf sükûn ile okunur. Maveraünehir'de, Türkistan vilayetinin sınırında bir şehirdir.)

Etrek: Şehr işt vāqı' derşimāl-ı irān ki mesken-i tã'ife-yi Türkman est.

(İran'ın kuzeyinde, Türkmenlerin yaşadığı bir şehirdir.)

Arrān: Çü perrān. vilayeti est ezAzerbaycan ki Berda' u Gence vü Bilkan ezşehrā-yı ān est.

(Perrān gibi okunur. Azerbaycan'ın vilayetlerinden biridir ki Berde, Gence ve Bilkan onun şehirlerindedir.)

Erbil: Şehri est derḳurb-ı Muşul

(Musul yakınlarında bir şehirdir.)

Ertak: İsm-i kühist derḲarakurum.

(Karakurum'da bir dağın adıdır.)

Erķun: Nām-ı mevzi'î est ki derān Şehr-i Ordubalıĝ binā nihāde Şüde est.

(Ordubalıĝ Şehrinin kurulduğu bölgenin adıdır.)

Erkanköl: Nām-ı merĝzārġst derhavāli-yi Semerķand.

(Semerkant'ta çimenlik bir yerin adı.)

Erke'un: Tā'ife ġst ezmillet-i NaŐārā

(Hristiyan milletinden bir topluluk.)

Ala ķamaķ: Nām-ı mevzi'î est ki ezāncā tā Şehri Kıyalıĝ heft rüze rāh est.

(Kıyalıĝ Őehrinden yedi gün uzaklıkta bir yerin adıdır.)

Ermen: Nām-ı vilāyetġ est ezkūhġstān-ı Azerbaycan ki mevlid-i Őirġn āncā būde est.

(Azerbaycan'ın daĝlık bölgelerinde bir vilayetin adıdır ki Őirġn orada doĝmuŐtur.)

oturak: Maħall-i ikāmet ve menzil-i niŐimen est.

(ġkamet edilecek ve oturulacak yer.)

Ötkin Noyan: Nām-ı birāder-i Çengiz Ĥan est.

(Çengiz Han'ın erkek kardeşinin adıdır.)

Otuz iki: Nām-ı ķabile ġst ezEtrāk.

(Türk boylarından birinin adıdır.)

ortak: Bema'nā enbāz u Őerġk derticāret ü bāzırgāni.

(Ortak, iŐ ortaĝı, ticaret ortaĝı anlamındadır.)

ortakı: Ya'nġ Őerāket kerden derticāret

(Ticaret ortaklıĝı yapmak demektir)

Orħan: Nām-ı yekġ ezpüserān-ı Çengiz Ĥan est.

(Çengiz Han'ın oĝullarından birinin adıdır.)

ordu: Maħall-i nüzül-i leşker-i sultāni.

(Padişahın ordusunun konakladıĝı yer.)

Ürgenc ve Ürgenç: Dü ŐehriŐt dernāhiyet-i Ĥvārizm yekġ Ürgenc-i nev ve diĝeri kūhne.

(Harezmi bölgesinde iki Şehirdir, biri Yeni Ürgenç ve diĝeri Eski Ürgenç)

uruĝ: Bema'nā nesil ü sülāle ve evlād u a'ķāb

(Nesil, sülale ve evlatlar anlamındadır.)

Özkend: Bāzā-yı mu'ceme, Şehr ġst derTuran-zemiġn.

(Noktalı zā harfi ile okunur. Turan bölgesinde bir Şehirdir)

UŐ: Nām-ı Şehr ġst derTürkistān.

(Türkistan'da bir Şehrin adıdır.)

Oĝuz: Ya'nġ pāk-ġttrat ve nām-ı yekġ ezeccād-ı selātġn-i Türk est ki ümerā vü ĥavāniġn-i Türk beü mensübend.

(Temiz ġttrat demektir; ayrıca Türk sultanlarının atalarından birinin adıdır ki Türk emirleri ve hanları ona mensuptur.)

Oktaç/Öketay: Bema'nā bahādur u pehlevān ve pür-zür u bāquvvet est ve ism-i püser-i Çengiz Han ki ba'd ezü beistikrār-ı saltanat beü müfevvez şüd.

(Yiğit, pehlivan ve güçlü anlamındadır, ayrıca Cengiz Han'ın kendisinden sonra hükümdar olan oğlunun adıdır.)

ulağ ve ulağ: Bema'nā bārgır ü tahmıl est.

(Yük taşıyan ve yüklemek demektir.)

ülke ve ulka: Bema'nā diyār u memleket est.

(Memleket ve ülke demektir.)

ulus: Bema'nā qabile vü 'aşiret ü tã'ife est.

(Millet, boy ve topluluk anlamındadır.)

olcay: Ya'nı meymenet ü sa'adet ü iqbāl

(Uğur, mutluluk ve talih anlamındadır.)

Olcaytu: Şāhib-i meymenet ü iqbāl ve nām-ı püser-i Argun bin Abaka bin Hülagu Han est.

(Saadet ve talih sahibi demektir, ayrıca Hülagu Han'ın oğlu Abaka'nın oğlu Argun'un oğlunun adı.)

Ongut/Öngüt: Nām-ı qabile ıst eztavā'if-i Etrāk.

(Türk boylarından birinin adıdır.)

Oyrat: Qabile ıst ezEtrāk.

(Türk boylarından biri.)

Uygur: Nām-ı qabile ıst ezqabā'il-i Etrāk.

(Türk boylarından birinin adı.)

Oylac: İsm-i qabile ıst ezEtrāk.

(Türk boylarından birinin adıdır.)

Oymağ: Qabile ıst ezEtrāk.

(Türk boylarından biri.)

İsferayn: Kaşaba ıst bertaraf-ı şimāl-i Sebzvār ezteväbi'-i Nişābūr.

(Sebzvar'ın kuzeyinde, Nişabur'a bağlı bir kasaba.)

Alağçı: Nām-ı püser-i Sertak bin Batu Han.

(Batu Han'ın oğlu Sertak'ın oğlunun adı.)

Alan: Nām-ı vilayet-i ezTürkistān est.

(Türkistan vilayetlerinden birinin adıdır.)

alp: Bema'nā şücā' u bahādur u pehlevān est.

(Cesur, yiğit ve pehlivan anlamındadır.)

Altay: Nām-ı mevzi' i est derTürkistān ki vefāt-ı Kara Hülagu bin Maskan bin Çağatay derān mevzi' būde est.

(Türkistanda, Çağatay'ın oğlu Maskan'ın oğlu Kara Hülagu Han'ın vefat ettiği bir yerin adı.)

uluğ: Bezamm-ı evvel ü sâni ve sükûn-ı gayn-ı mu'ceme büzürg ü celle vü a'zam est.

(Kelimenin birinci ve ikinci harfi ötre ve gayn harfi sükûn ile okunur. Büyük, yüce ve ulu anlamındadır.)

uluğ ef: İbâret-i ezordu, mahall-i ikâmet ve merkez-i Çengiz Han est.

(Ordu ile ilgili bir terim; ikamet yeri; Cengiz Han'ın oturduğu otağ/ev.)

Uluğ tağ: Mevzi'î est miyân-ı Karakurum u Beşbalığ.

(Karakurum ve Beşbalık'ın arasında bir yer.)

Uluğ Noyan: Lağab-ı Tuluy Han bin Çengiz Han est ya'nî sipehsâlâr-ı 'azîm.

(Cengiz Han'ın oğlu Tuluy Han'ın lakabı, yani başkomutan.)

Alamut: Bervezn-i ceberût nâm-ı kal'a ıst mâbeyn-i Kazvîn ü Gılân ki Hasan Şabbâh-ı İsmâ'îlî betaşarruf derâverde bûd ezgâyet-i bülendi ânra Alamut h'vânendi ya'nî âşiyâne-yi 'uqâb çi "ala" bem'nâ âşiyân ve "mut" 'uqâb est.

(Ceberut veznindedir. Gilan ve Kazvin arasında, Hasan Sabbah-ı İsmailî'nin yönetiminde bir kalenin ismidir. Çok yüksek olduğu için ona Alamut denilmiştir. Çünkü "ala", yuva demektir; "mut" da kartal demektir.)

ilcik: Ya'nî ra'ıyyet est.

(Halk/teb'a demektir.)

Andhod: Nâm-ı şehrişt dermemâlik-i Horasan.

(Horasan bölgesinde bir şehrin adıdır.)

idi kut: Bezamm-ı kâf mürekkeb ezdü lafz est. Bema'nâ şâhib-baht u ikbâl ü sa'âdet.

(Kâf harfi ötreli okunur ve iki kelimededen oluşmuştur. Mutluluk, baht ve ikbâl anlamındadır.)

idi: Bema'nâ şâhib ü mâlik ü kuvvet bema'nâ baht u sa'âdet ü ikbâl est.

(Sahip, malik ve kuvvet; baht, mutluluk ve ikbal anlamlarındadır.)

eşik: Bema'nâ bârgâh u âstâne est.

(Makam; eşik, kapı anlamlarındadır.)

eşik ahası: Ya'nî re'is-i bârgâh

(İzinle girilen makamın kapı görevlisi.)

Aygur: Bema'nâ çesbende est ve nâm-ı tã'ife-yi ezEtrâk est. Dervaktâ ki Oğuz Hanrâ bâağvâm-ı hûd münâza'at üftâd ba'z-ı ezânâ cānib-i Oğuz Hanrâ giriftend ve mullağqab berayğur şüdensend ya'nî bemâ peyvest ü mu'âvenet kerd.

(Tutunan/yapışan anlamındadır. Oğuz Kağan kendi halkları ile anlaşmazlığa düştüğünde kendi halklarından bazıları, Oğuz Kağan'ın tarafını tuttu ve onlar, bize bağlı olan ve destek çıkan anlamındaki "aygur" kelimesi ile lakablandılar.

İl Arslan: Nâm-ı püser-i Atsız H'vârizmşâh.

(Atsız Harzemşah'ın oğlunun adı.)

İlcitay Noyan: Nām-ı birāder-i Çengiz Han est.

(Cengiz Han'ın kardeşinin adıdır.)

Eymül ve Eymil: Nām-ı maḥall-i ikāmet-i ordu-yı qadīm-i Güyük Han ibni Oktay/Öketay Kaan.

(Ögeday Kağan'ın oğlu Güyük Han'ın ordusunu konakladığı yer.)

Bābü'l-Bā

(Bā Bölümü)

Batu: Bema'nā kavī vü zeberdest ve nām-ı püser-i Tuşuy Han bin Çengiz Han est ki bemezd-i şevket ü übbehet bersā'ir-i evlād-ı Çengiz Han İmtiyāz dāşt. Zīrā ki vefāt-ı Tuşuy Han şeş māh qabl ezfevt-i Çengiz Han üftād ve Çengiz Han, Baturā becā-yı pedereş hükmrān-ı H̄vārizm ü deşt-i Hazar u Bulgar u ān ḥudūd fermūd. Bā'd ezÇengiz Han Oktay/Öketay Kaan nīz 'amel-i ūrā imzā ve Baturā bercemī'-i evlād-ı Çengiz Han muqāddem mīdāşt. Vefāt-ı Batu dersene-yi erba'a ḥamse ve sitte mi'e būd.

(Güçlü emir ve hâkim anlamındadır ve Cengiz Han'ın oğlu Tuşuy Han'ın oğlunun adıdır. O, haşmet ve yücelikte Cengiz Han'ın tüm evlatlarından farklıydı. Tuşuy Han'ın ölümü Cengiz Han'ın ölümünden altı ay önce gerçekleştiği için Cengiz Han; Batu Han'ı, Harezmi, Hazar ve Bulgar ovası ve sınırlarında babasının yerine hükümran yaptı. Cengiz Han'dan sonra Ögeday Han da babası Cengiz Han'ın emrini yerine getirip Batu'yu Cengiz Han'ın bütün evlatları içerisinde önde tuttu ve değer verdi. Batu Han altı yüz kırk beş yılında vefat etmiştir.)

Badgis: Besükün-ı dāl-ı mühmele ve kesr-i ve gayn-ı mu'ceme nāhiyet est. Müştamil berkarā-yı bisyār eza'māl-i Herāt ve lafz-ı Badgis mu'arreb bād-ḥiz est. Çün derān nāhiyet bād bisyār mīvezed bāin ism mesmūm gerdīd.

(Dāl harfinin sükûnu ve gayn harfinin kesri ile okunur. Herat'tan ayrılan ve birçok köyü kapsayan bir bölgedir. Badgis, bād-ḥiz kelimesinden Arapçalaşmıştır. O bölgede rüzgâr çok olduğu için bu şekilde isimlendirilmiştir.)

başkaḳ: Bema'nā zābit u ḥāfız u muḥtesib est.

(Zābit, muhafız ve şehremini anlamındadır.)

Başgird⁴: (Güney ve Orta Ural'da yaşayan bir Türk boyu.)

bāliš: Binā betaşriḥ-i H̄vāce 'Aṭā Melik şāhib-i Tāriḥ-i Cihān-güşā "bāliš" 'ibāret ezpan şad mişkal est. H̄vāh zer bāşed ya nuḳre ammā derba'zī luḡāt-ı Türki mīnūvişend "bāliš zer" 'ibāret ezdü hezār dīnār est ve "bāliš-nuḳre" 'ibāret ezdüvīst dīnār est. Elbette derīn güne mevārid kavī-i H̄vāce 'Aṭā Melik ki mu'āşır-ı Mengü Kaan ve Hūlagu Han būde mu'teberter h̄vāhed būd.

⁴ Eserde "başgird" sözcüğü yazılmış ama anlamı verilmemiştir. "Başgird" Çağatay Türkçesi sözlüklerde, Güney ve Orta Ural'da bir Türk boyu olarak geçmektedir.

(*Cihân-güşâ Tarihi'nin yazarı Hoca Ata Melik'in açıklamasına göre "bâliš" beş yüz miskal altın ya da gümüş demektir. Ancak bazı Türkçe sözlüklerde, "bâliš zer" iki bin çeyrek altın demektir ve "bâliš nukre" iki yüz çeyrek altın olarak geçmektedir. Elbette, böyle konularda Mengü Kağan ve Hülagü Han'ın çağdaşı olan Hoca Atâ Melik'in söylediği değerli ve muteberdir.*

balığ ve balık: Bema 'nâ şehri ü vilâyet est.

(*Şehir ve vilâyet anlamındadır.*)

Bâmiyân: Şehrî est miyân-ı Kâbul u Belh.

(*Kabil ve Belh arasındaki bir şehir.*)

bavurçı: Āş-pez ve taḫbâhrâ güyend.

(*Aş pişirene ve aşçıya derler.*)

Baverd: Befeth-i vâv ve sükûn-ı râ ve dâl-ı bînuḫta, nâm-ı belde ist derḤorasan.

(*Vâv harfinin fethi, râ harfinin sükûnu ve noktasız dâl harfi ile okunur. Horasan'da bir şehrin adıdır.*)

payze: Ya 'nî menşûr ve aḥkâm-ı dîvânî

(*Yazılı hüküm ve buyruk demektir.*)

bitik: Bema 'nâ mektûb est

(*Mektup anlamındadır.*)

bitikçi: Kâtib ü nüvîsenderâ güyend.

(*Kâtip ve yazıcıya derler.*)

Buḫarçın: Nâm-ı püser-i Çengiz Ḥan est.

(*Cengiz Han'ın oğlunun adıdır.*)

Buraḫçın: Nâm-ı zevce-yi Batu Ḥan bin Tuşuy Ḥan est.

(*Tuşuy Han'ın oğlu Batu Han'ın eşinin adıdır.*)

baranğar: 'İbâret-i ezmeymene ve dest-i râst-ı leşker ü ordu est.

(*Sağ anlamındaki kelimelerden; Ordu ve asker bölüğünün sağ tarafı.*)

Berdan: Nâm-ı mevzi 'î est vâḳı 'a dermiyân-ı Ğazneyn ü Bamiyan.

(*Ğazneyn ve Bamiyan vilayetlerinin arasında bulunan bir yer ismi.*)

Perşâver⁵: [*Eskiden Afganistan, şu an Pakistan sınırları içinde bir şehrin adıdır.*]

Berke Oğul: Nâm-ı yekî ezpüserân-ı Cuci Ḥan est.

(*Cuci Han'ın oğullarından birinin adıdır.*)

Berkecar: Nâm-ı yekî ezpüserân-ı Cuci Ḥan est.

(*Cuci Han'ın oğullarından birinin adıdır.*)

Pervân: Bevezn-i merdân, nâm-ı şehrişt qarîb beĞazneyn.

(*Merdân veznindedir. Ğazneyn'e yakın bir şehrin adıdır.*)

Bağlan: Şehrişt derTürkistân benezdîk-i Belh.

(*Türkistanda, Belh yakınında bir şehrin adıdır.*)

---

⁵ Eserde "Perşâver" kelimesinin anlamı yazılmamıştır.

bağnaç: Nişân-ı tılâ-yı mahşûş est ki selâtin-i Moğol cihet-i i' tibâr u imtiyaz 'atâ mikerdend.

(Üstünlük ve ayrıcalık göstergesi olarak Moğol sultanları tarafından verilen özel bir altın madalyadır.)

Balasağun: Şehrîst derTürkistân ki ân-râ Ağırbalıg güyend.

(Türkistan'da bir şehirdir. Ağırbalık da derler.)

Bulğar: Şehrîst nezdîk-i beZulmât derzamân-ı İskender binâ şüde.

(Zulmat'a yakın, İskender zamanda yapılmış bir şehirdir.)

Bulğay: Nâm-ı püser-i Sintan bin Cuci Han bin Çengiz Han.

(Cengiz Han'ın oğlu Cuci Han'ın oğlu Sintan'ın oğlunun adı.)

Belketay Noyan: Nâm-ı yekî ezbirâderân-ı Çengiz Han.

(Cengiz Han'ın erkek kardeşlerinden birinin adıdır.)

Binâket: Şehrîst der Mâverâ'ü'n-nehr. Mu' arreb Fenâket.

(Maveraiünehir'de bir şehrin adıdır. Araççası Fenaket'tir.)

Pencâb: Vilâyetî est ezSind ki penc rûd eze'trâf-ı ân miğüzered.

(Sind'in, etrafından beş nehir geçen vilayetlerinden biridir.)

bahatur: Bema'nâ bahâdur u şücâ' u dilîr est.

(Cesur, gayretli ve yiğit anlamındadır.)

bahâdur: Ya'nî merd ü şücâ' ü dilîr.

(Mert, cesur, yiğit demektir.)

Böcek: Nâm-ı yekî ezbirâderân-ı Mengü Kaan est.

(Mengü Kağan'ın erkek kardeşlerinden birinin adıdır.)

Börpeleñ: Nâm-ı mevzi'î est derKarakurum u Beşbalıg.

(Karakurum ve Beşbalık'ta bir yerin adıdır.)

Boğa Han: Nâm-ı cedd-i heştüm-i Çengiz Han est.

(Cengiz Han'ın sekizinci göbek atasının adıdır.)

Boğa Timur: Nâm-ı birâder-i Batu, püser-i Cuci Han bin Çengiz.

(Batu Han'ın erkek kardeşinin adı; Cengiz Han'ın oğlu Cuci'nin oğlu.)

Beşbalıg: Mevzi'î est derTürkistân dernezdîki memleket-i Çin.

(Çin sınırında, Türkistan'da bir yerin adı.)

Beyhâk: Nâhiyetî est eztevâbi'-i Sebzvâr.

(Sebzvâr'a bağlı olan bir kasabadır.)

Biki: Derjñ kitâb 'ibâret ezSerķutni. Biki mader-i Mengü Kaan est.

(Mengü Kağan'ın annesidir.)

Babü'l-Tâ

(Tâ Bölümü)

Tabcu Noyan: Nâm-ı yekî ezumerâ-yı Mengü Kaan est ki bâleşker-i girân bemuhâfazat-ı memâlik-i irân firistâd ve ba'd ezû Hûlâgu Hanrâ me'mûr fermûd.

(Mengü Kağan'ın İran topraklarını korumak için büyük bir orduyla göndermiş olduğu emirlerinden birinin adıdır ki ondan sonra oradaki sorumluluğu Hûlâgu Han'a verdi.)

Tat: Kavmîrâ güyend ki Türkî zebânend ve kabûl hükûmet-i Etrâkrâ kerdeend.

(Türkçe konuşan ve Türklerin yönetimini kabul eden bir kavimdir.)

Tâcîk: Kavmîrâ güyend ki Fârsî-zebânend ve kabûl hükûmet-i Etrâkrâ kerdeend. DerAsya-yı vasaṭî Fârsî-zebânâ Tacîk ve Türkî zebânâ Türk mînâmend.

(Farsça konuşan ve Türklerin yönetimini kabul eden bir kavimdir. Orta Asya'da Farsça konuşanlarına Tacik ve Türkçe konuşanlarına Türk denilir.)

Tarat: Karyeîst der se fersahî Buḥârâ.

(Buhara'dan yaklaşık üç fersah uzaklıkta olan bir köydür.)

tâzîk: Evlâd-ı 'Arabrâ güyend ki der 'Acem zâ'ide ve büzürg şüde bâşed.

(Arap olmayan ülkelerde doğup büyümüş Arap çocuklarına derler.)

Taşkend: Şehr-i mu'teberî est derTürkistân.

(Türkistan'da muteber bir şehirdir.)

Tancut: Nâm-ı kabîle îst ezEtrâk, müntesib beCerkelengüm püser-i Kaydu Han.

(Kaydu Han'ın oğlu Cirkalangum'e tabi olan bir Türk kabilesinin adı.)

Tayngu: Nâm-ı emîrî est ezümerâ-yı Gür Han, sultân-ı memleket-i Hıtâ ki ü bâleşker-i girân ezcanib-i Gür Han beceng-i Sultân Muḥammed H̄vârizmşâh me'mûr ve derceng destgîr ve derH̄vârizm maḳtûl şüd.

(Gür Han'ın Hıtâ memleketindeki emirlerinden birinin adıdır ki Gür Han, onu büyük bir orduyla Sultan Muhammed Harzemşah'ın karşısına savaşmaya gönderdi ve savaşta yakalanıp Harezmi'de öldürüldü.)

Tübbet: Bezâmmî't-tâ ve fethî'l-bâ'î'l-müşeddede. Memleketî est miyân-ı Çîn ü Tataristân u Türkistân u Hindüstân ki derṭaraf-ı şark-ı Keşmîr vâkı' est.

(Tâ harfi ötreli ve bâ harfi fetha ile şeddeli okunur. Çin, Tataristan, Türkistan ve Hindistan'ın ortası ve Keşmir'in doğusunda olan bir memlekettir.)

Tatmac: Āşî est ki bāsumâḳ pezend.

(Sumakla pişirilmiş yemek.)

tette: bā[tâ-yı] evvel meftûḥ ve şânî müşedded. Nâm-ı şehrişt ezbilâd-ı Sind.

(Birinci tâ harfi fetha ile ve ikinci tâ harfi şedde ile okunur. Sind şehirlerinden birinin adıdır.)

Taraz: Nām-ı vilāyetī est, beṭaraf-ı şimāl-ı Ferġana ki ānrā Almalıġ ve Yeñi nız gūyend.

(Fergana'nın kuzeyinde, Almalıġ ve Yeni de dedikleri bir vilayetin adıdır.)

tarġan: Ezcümle-yi elķābī est ki selāṭin-i Türkistān u Māverā'ü'n-nehr in imtiyāzrā bekemter kesī i'tā mīfermūdend ve ma'nā mu'āf ve müsellem eztekālif-i dīvānī est ve hengāmī istilā ve istiklāl-i Çengiz Ħan şāhibān-ı in laķab dārā-yı imtiyāzāt-ı tis'a būde end.

Evvelen: Tā nūh def'a derşudūr-ı ḫaṭāyā vü cerā'im-i 'azīme mu'āteb ü mu'āḫez nemī şügend.

Şāniyen: Tā nūh püşt evlād u aḫfād ānhārā eztaḫmīlāt-ı dīvānī mu'āf mīdāştend.

Şālişen: Dergazavāt u ḫurüb ezġanā'im-i me'ḫūze-yi ānhā 'öşr-i dīvānī muṭālebe nemī nemūdend.

Rābi'an: Bedūn-ı istizān bebārgāh u ḫuzūr-ı sultān vārid mişügend.

Ħāmisen: Derḫuzūr-ı sultān ḫaķķ-ı cülüs ve ķu'ūd dāştend.

Sādisen: Ezdest-i ḫod-ı sultān istihķāķ-ı aḫz-ı nūh cām-ı şarāb ve bājn mevhibet imtiyāz dāştend.

Sābi'an: Dereşnāyī seyr ü sefer pişāpiş-i sultān mīrefteñd.

Şāminen: Sivā-yı duḫterān-ı sultān duḫter-i herkesrā mīḫvāstend bedūn-ı izñ ü icāze-yi evliyā-yı ü beḫarem-serā-yı ḫod mībürend.

Tāsi'an: Cevā'iz ü 'aṭāyā-yı ānhā ezcānib-i sultān ezķabil-i esb ü libās u ḫayme vü ḫar-gāh ve sā'ir esbāb-ı tecemmül eznūh 'aded kemter cā'iz nebūd.

(Türkistan ve Māveraüñnehir sultanlarının, bir üstünlük ve ayrıcalıġa sahip az sayıda kişiyeye verdikleri unvanlardan/nişanlardan biridir. Bu unvanın/nişanın anlamı devlete ait idarî vergilerden muaf tutulmuş ya da vergileri ödenmiş demektir. Cengiz Han, birçok ülkeyi ele geçirip baġımsızlıġını ilan ettiġinde bu unvanı/nişanı taşıyanlar, dokuz ayrıcalıġa sahipti.)

Birinci: Dokuz kereye dek yapılan büyük suç ve hataya azarlama ve kınama yoktur.

İkinci: Dokuz kuşak oġulları ve torunları devlet vergilerinden muaf olurlar.

Üçüncü: Gazalar ve savaşlarda elde ettikleri ganimetlerden vergi alınmaz.

Dördüncü: İzne gerek olmadan sultanın sarayı ve huzuruna gider.

Beşinci: Sultanın huzurunda, tahta çıkma ve oturma hakkına sahiptirler.

Altıncı: Sultanın kendi elinden dokuz kadeh şarap alma hakkına ve bununla ihsanda bulunma ayrıcalıġına sahiptirler.

Yedinci: Gezi ve sefer sırasında sultan ile peşpeşe giderler.

Sekizinci: Sultanın kızları haricinde herkesin kızını, ailesinin izin ve ruhsatını almaksızın kendi haremine götürürler.

Dokuzuncu: Sultan tarafından onlara verilen at, giyisi, çadır, otağ ve tüm değerli eşya türünden armağan ve ihsanların sayısı dokuzdan az olmaz.)

Tersâ: Fırka-yı Naşrânîrâ güyend ya'ni 'îsevi-mezheb ve gâhî ezâteş-perest niž tersâ ta'bir mişved.

(Hıristiyan topluluklarından birine derler, İsevî mezheb de derler ve bazen ateşe tapanlara da tersâ derler.)

turğu: Bema'nâ 'aṭiyye vü ṭa'ām est ki berây-ı mihmān hâzır ve müheyvâ miḍârend ve be'Arabî ānrâ nüzl güyend beẓamm-ı nûn ve sükûn-ı zâ-yı mu'ceme.

(Misafir için hazırlanan yemek ve ikram anlamındadır ve Arapçada "nüzl" derler, nûn harfinin ötre ve zâ harfinin sükûnu ile.)

turkağ: Hâfız u qaravulrâ güyend.

(Muhafız ve gözcüye derler.)

Türk: Beẓammî't-tâ. İsm-i püser-i evvel-i Yâfes bin Nuḥ 'aleyisselâm est ve nâm-ı ḥan-ı evvel-i ḥevânîn-i Türkistân hem Türk büde est.

(Nuh Aleyisselâm'ın oğlu Yafes'in ilk oğlunun adıdır ve Türkistan hanlarının ilk hanının ismi de Türk'tür.)

Türkistân: Memleketi est vâkı' derṭaraf-ı şimâl-i Taşkend dersem-t-i memâlik-i Rusya.

(Taşkent'in kuzeyi ve Rusya topraklarının içerisinde bulunan bir memlekettir.)

Türkan Hıvatun: Nâm-ı mâder-i Sulṭân Muḥammed Hıvârizmşâh est.

(Sultan Muhammed Harzemşâh'ın annesinin adıdır.)

Tarmid: Şehrî est meşhûr derMâverâ'ü'n-nehr.

(Maveraünnehir'de meşhur bir şehrin ismidir. [Tirmiz])

tağar: Bâtâ-yı karaşat ve ṭâ-yı ḥuttî. Zarf-ı bürzüg-i sifâlinrâ güyend ve yek tağâr ârd 'ibâret ezyek şad men ârd est.

(Karaşat (قرشت) kelimesindeki tâ (ت) ve huttî (حطى) kelimesindeki tâ (ط) harfi ile yazılır. Topraktan yapılan büyük kaba denir. Bir tağar un, yüz men ⁶ un demektir.)

Tağaşı: Nâm-ı zevce-yi Yesü Mengü bin Çağatay bin Çengiz Ḥan est.

(Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'ın oğlu Yesü Mengü'nün karısının adıdır.)

Takaçar: Nâm-ı dâmâd-ı Çengiz Ḥan est.

(Cengiz Han'ın damadının adıdır.)

tegemiş: Bema'nâ sür'at ü şitâb est.

(Hız ve çabukluk anlamındadır.)

tegişmiş: Ya'ni hedâyâ vü pişkeş ki beḥuzûr-ı selâṭin taqdîm mişved.

(Sultanların huzuruna takdim edilen hediyeler ve armağanlar)

Tegüt: Nâm-ı yekî ezbirâderân-ı Çengiz Ḥan est.

(Cengiz Han'ın erkek kardeşlerinden birinin adıdır.)

---

⁶ Men: Bir ölçü birimidir. Bir (1) menin karşılığı üç (3) kilogramdır.

Tammış: Befeth-i tā ve kesr-i mîm-i meşdüd ve yāy-ı mechül. Pişe ist dernevāhî Âmul u Mâzenderân .

(Tâ harfinin fethası ve şeddeli mîmin kesresi ile okunur. Âmul ve Mâzenderân şehirlerinde bir meslek/sanattır.)

tamğa: Bem 'nā eşer ü nişâne ve mühr ü mektüb est. Eger bākirmiz ü sürhî nüvişte bāşend ânra **al tamğa** güyend. Ve eger bāsiyāhî vü mürekkeb nüvişend **ğara tamğa**. Ve eğer bāāb-ı tılā nüvişte bāşend **altun tamğa** güyend.)

(Nişan, damga, mühür ve mektup anlamındadır. Eğer kırmızı boya ile yazılırsa ona **al tamğa** derler. Ve eğer siyah mürekkep ile yazılırsa **ğara tamğa** derler. Ve eğer altın suyu ile yazılmışsa **altun tamğa** dirler.)

Tangut: Nām-ı yekî ezpüserān-ı Cuci Ğan bin Çengiz Ğan ve ism-i nāhiyet est dermemleket-i Ğitāy.

(Çengiz Han'ın oğlu Cuci Han'ın oğullarından birinin adıdır ve Hitay memleketinde bir bölgenin ismidir.)

tavaç: Bema 'nā münādî vü muħbir ü cārçî est.

(Tellâl ve muħbir anlamındadır.)

Turan: Turan nām-ı püser-i büzürgter-i Feridün est. Dertakşim-i memālik beevlād-ı Ğod memleketiṛā ki beü dād beism-i ü mevsüm ve Turan Ğufte şüd ya 'nî māl-ı Tur u Turan Ğayr-ı Türkistān büd ve Ğudūd-ı ān dereyyām-ı kadîm ezṛaraf-ı Taħāristān ve cibāl-ı Çetrāl est ve ezsüy-ı şimāl bilād-ı ĞVārizm ve deşt-i Kıpçak ve ezṛaraf-ı mağrib diyār-ı Ğorasan ve Cürcan ve ez süy-ı maşriķ arz-ı Türkistān ve Muğulistān ve çün A 'rāb berān vilāyet müstevlî şüdüdü beMāverā 'ü'n-nehr mevsüm şüd.

(Turan, Feridun'un büyük oğlunun ismidir. Feridun topraklarını kendi evlatlarına paylaştırırken Turan isimli oğluna verdiği bölge onun ismiyle adlandırılıp Turan denildi. Turan'ın toprakları, Türkistan değildi. Eskiden Turan'ın sınırları Taharistan'dan Çetral dağına kadardı. Kuzeyinden Harezmi bölgesi ve Kıpçak vadisi, batısından Horasan ve Cürcan bölgesi, doğusundan Türkistan ve Moğolistan topraklarına kadardı. Bu bölge Araplar tarafından istila edildiğinde Maverünnehir olarak isimlendirildi.)

Töregine Ğvatun: Nām- zevce-yi Oktay/Öketay Ğaan, māder-i Güyük Ğan est.

(Ögeday Kağan'ın eşi ve Güyük Han'ın annesinin adıdır.)

Tuşuy: Nām-ı püser-i evvel-i Çengiz Ğan est ki ba 'z-ı müverriħin ezü Cuci ta 'bîr künend.

(Çengiz Han'ın ilk oğlunun adıdır ki bazı tarihçiler ondan Cuci diye behsederler.)

Tuluy: Bema 'nā āyine vü mir 'āt ve nām-ı yekî ez püserān-ı Çengiz Ğan est ki peder-i Mengü Ğaan miḃāşed.

(Ayna ve gözgü anlamındadır. Mengü Kağan'ın babası ve Cengiz Han'ın oğullarından birinin adıdır.)

Tün: Nām-ı kaşaba işt derḤorasan.

(Horasan'da bir köyün adıdır.)

toy: Bema'nā sūr u sūrūr ve velīme vü mihmānī-yi 'umūmī est.

(Düğün, şenlik, düğün ziyafeti ve toplu ziyafet anlamındadır.)

toyın: 'İbāret ezkaşisān-ı büt-perest est ki ruhbān u keşiş güfte mişevēd.

(Putu tapan rahipler ve papazlar anlamındadır ki ruhban ve keşiş de denir.)

Teñri: Ya'nī Yezdān u Perervdigār-ı 'ālemiyān.

(Tanrı; bütün âlemleri besleyip terbiye eden Allah)

Bābü'l-Cīm

(Cīm Bölümü)

çatlağuc: mi've-yi dıraht-ı saqqızrā güyend.

(Sakız ağacının meyvesine derler.)

Cacerm: Befeth-i cīm-i šānī ve sūkūn-ı rā-yı mühmele vilāyetī est derḤorasan.

(İkinci cim harfi fetha ve noktasız rā hafî sūkūn ile okunur. Horasan'da bir vilayetin adı.)

carçı: Ya'nī muḥbir ü mu'lin ve eşhāşī ki ḥaber-i cülūs ve rükūb-ı selātinrā bemedüm mişesānend.

(Muhbir, bir bilgiyi ilan eden; cülūs haberini ve padişahların tahta çıkışını halka duyuran kişi demektir.)

Cām: Nām-ı vilāyet-i ma'rūf est derḤorasan.

(Horasan'ın meşhur vilayetlerinden birinin adı.)

cebbe: Bema'nā cevşen ü esliḥa-yı ḥarbiyye est.

(Zırh ve savaş silahları anlamındadır.)

cebbehāne: Ya'nī anbār-ı esliḥa ve maḥzen-i edevāt est.

(Silah ambarı ve araç gereç deposu demektir.)

Çerölüm: Nām-ı cūyī est derTürkistān ki Ḳaydu Ḥan cedd-i şeşüm-i Çengiz Ḥan ezrūd bīrūn āverde est.

(Türkistan'da bir ırmağın adıdır ki Cengiz Han'ın altıncı göbek atası Kaydu Han, o ırmaktan çıkarılmıştır.)

Cırqalangum: İsm-i püser-i Ḳaydu Ḥan est.

(Kaydu Han'ın oğlunun adıdır.)

çerge: Aşleş çırğa est kem-kem taḥfif ve taḥrif çerge güfte mişevēd.

(Aslında çirgadır, zamanla değişerek çerge denilmiştir.[Sıra, katar ve bir tür av kuşu anlamındadır].)

çeride: Ya'nī muḥaffef ü sebūkbār.

(Yüksüz ve hafif anlamındadır.)

çirik: Ḳuşūn ve 'asker-i nāmuntāzam ve gayr-ı mürettebrā güyend.

(Tertipsiz ve düzensiz askere/orduya derler)

Çağatay: Nām-ı püser-i düvvüm-i Çengiz Han est ki be hüküm-i Çengiz hükümet-i Turan zemīnrā dāşt ve Turan zemīn 'ibāretest ezmābeyn-i Kārağurum u ĩrān .

(Çengiz Han'ın, Turan coğrafyasına hükmeden ikinci oğlunun adıdır. Turan bölgesi, Karakurum ve İran'ın arasındır.)

Calayır: Nām-ı kabīle ĩst ez kabā' il-i Etrāk.

(Türk boylarından birinin adıdır.)

çındavul: Cemā'atırā güyend ki ez'ağab-ı leşker becihet-i muhafazat mīāyend.

(Ordunun arkasından gelen destek asker.)

Cend: Befeth-i çīm ve sükün-ı nūn ve dāl-ı mühmele. Şehrī est derMāverā'ü'n-nehr.

(Cīm harfinin fethası, nūn ve noktasız dal harfinin sükūnu ile okunur. Maveraünnehir'de bir şehirdir.)

Çengiz Han: Derzebān-ı Tabūrī bema'nā şāh-ı şāhān est. Çünān ki derīn ebyāt şarīhan beyān fermāyed.

(Taburi dilinde padişahların padişahu/sultanların sulatani anlamındadır. Bu beyitlerde açık bir şekilde beyan edilmiştir.)

· _ _ / · _ _ / · _ _ / · _

Nihādīm nām-ı tu Çengiz Han

Ezīn pes tu ĩdrā Timuçin meĥvān

Ezānrū ki ma'nā-yı Çengiz Han

Büved şāh-ı şāhān Tabūrī-zebān

(Bundan sonra kendine Timuçin deme, çünkü biz seni Çengiz Han olarak adlandırdık.)

Taburi dilinde Çengiz Han'ın anlamı, padişahların padişahu/sultanların sultanı demektir.)

Cuci: Nām-ı püser-i Çengiz Han est ve Tuşuy hem ta'bir mişevd ve ma'nā Cuci nāgāh bevücūd āmede bāşed çün der'arz-ı rāh nāgāh ezmāder mutevellid şüd. Bedān sebep ūrā Cuci nām nihādend.

(Çengiz Han'ın oğlunun adıdır ki Tuşuy da denilmiştir. Ansızın doğan/birden bire vücuda gelen demektir. Yolculuk sırasında annesinden ansızın doğduğu için ona, Cuci adı verilmiştir.)

Çohay: Nām-ı yekī ezipüserān-ı Çengiz Han est.

(Çengiz Han'ın oğullarından birinin adıdır.)

çök: Bāçīm-i Fārsī bema'nā zānū-zeden ve ta'zīm kerden est.

(Farsça cīm ile okunur. Diz çökmek ve saygı göstermek anlamındadır)

cavanğar: 'İbâret ezmeysere ve dest-i çep-i ordu est.

(Ordunun sol kanadı.)

Cumkaroğul: Nâm-ı yekî ezipüserân-ı Hülagu Han est.

(Hülagu Han'ın oğullarından birinin adıdır.)

Cüveyn: Bezamm-ı evvel ve feth-i şâni. Nâm-ı kırye ve nâhiyet-i est ezteväbi'-i Horasan.

(İlk harf ötreli ve ikinci harf fethalı okunur. Horasan'a bağlı kasabalardan birinin adıdır.)

Çıçkan Biki: Nâm-ı zevce-yi Çengiz Han est ezkaibile-yi Uyrat.

(Cengiz Han'ın Uyrat kabilesinden olan eşinin adıdır.)

Ceyhun: Nâm-ı nehr-i mu'azzam u ma'rûfî est ki hadd-i fâşıl-ı Türkistân u irân est.

(Türkistan ve İran arasında sınır olan büyük ve meşhur nehrin adıdır.)

cirüft: Bekesr-i cîm ve zamm-ı rā-yı mühmele. Belde işt ezbilād-ı Kermân

(Cîm harfi kesre ve noktasız rā harfi ötre ile okunur. Kerman beldelerinden bir beldedir.)

çirge: Bema'nā şaff u kaçār est ve şikār çirge 'ibâret-i ezân est ki vuḥûş ve ḥayvânât-ı muhtaliferâ ezcâhâ-yı dūr şaff keşide beyek maḥall-i nâma'lüm mîrânend ve derân maḥall ānhārâ ihâta nümüde meşgûl şikār mişevend.

(Saf ve sıra anlamındadır. "Şikār çirge" ibaresi de bununla ilgilidir. Yabani ve farklı türde hayvanları uzak yerlerinden sürü şeklinde belirsiz bir yere sürükleyip ve etrafını çevirip avlamaya meşgul olurlar.)

Bâbü'l-Ḥâ'ü'l-Mühmele

(Noktasız Hâ Bölümü)

ḥaşer: Cemâ'atîrâ güyend ki derdehât becîhet-i kenden-i nehrî yâ besten-i seddî hemegîrâ cem' mînümâyend.

(Su yolu kazımak veya set çekmek için bir araya gelen köylülerin hepsine derler.)

Bâbü'l-Ḥâ'ü'l-Mu'ceme

(Noktalı Hâ Bölümü)

Ḥaf: Nâm-ı nâhiyet-i eziqlîm-i çehârûm mensûb beḤorāsân.

(Horasan'ın dört iklime sahip olan bir kasabasının adı.)

ḥan: Bema'nā sultân u ḥükümrân est.

(Sultan ve hükümdar anlamındadır.)

Ḥan Balıḡ: Nâm-ı kadîm-i şehri Pekin est ki Pāçin hem güfte mişevend.

(Han Balık, Pekin şehrinin eski adıdır ki Paçin de denilir.)

ḥvâce: Ya'nî kedḥudâ vü büzürg ü şâhib-devlet ve nâm-ı püser-i Güyük Han bin Oktay/Öketay Kaan est.

(*Kâhya, yüce, devlet sahibi ve Ögeday Kağan'ın oğlu Güyük Han'ın oğlunun adıdır.*)

Ḥvārizm: Memleket-i mu'teberişt mābeyn-i Cürcān u deşt-i Kıpçak u baħr-ı Ḥazar ve Buħara ve Dāru'l-Mülk. Āncā qadīmen Ürgenc-i kühne ve ba'dhā Ḥıyūk būde est ve ezşehrĥāyi mu'tebreş Hezār Esb ü Gürgānc est.

(*Cürcan, Kıpçak ovası, Hazar denizi, Buhara ve Darü'l-Mülk arasındaki muteber memleketdir. Önceden Eski Ürgenc ve sonradan Hıyuk diye adlandırılmıştır. Hezar Esb ve Gürganc onun saygın şehirlerindedir.*)

Ḥıtā: İsm-i şehrişt ezmemalik-i Çin.

(*Çin ülkesinin şehirlerinden birinin adıdır.*)

Ḥuten: Nām-ı şehrişt derTürkistān

(*Türkistan'da bir şehrin adıdır.*)

Ḥucend: Beẓamm-ı evvel ve fetĥ-i šāni ve sükūn-ı nūn. Kaşabaıst derMāverā'ü'n-nehr eziklīm-i pencüm.

(*İlk harf ötre, ikinci harf fetha ve nūn harfi sükūn ile okunur. Maveraiünnehir'de beşinci iklimde bir kasabanın adı.*)

Ḥarseng: Seng-i büzürg ü nāhemvārrā güyend ki der miyān-ı rāh māni' ez 'ubūr-ı merdüm bāşed.

(*Büyük ve şekilsiz taş derler ki yol ortasında insanların geçmesine engel olur.*)

Ḥalac: Nām-ı tã'ife işt ezEtrāk.

(*Türklerden bir boyun adıdır.*)

Ḥik: Ma'rūf est yekĥik şarāb 'ibāret ezpencāh men şarāb est.

(*Şarap tulumu demektir. Bir ĥik şarap, elli men şarap demektir.*)

Ḥıvaq: Bekesri'l-ĥā'i'l-mu'ceme. Şehrişt der Ḥvārizm ki Dāru'l-Mülk ān eyālet est.

(*Noktalı hâ ile okunur. Harezm'de bir şehirdir ki Dāru'l-Mülk onun eyaletidir.*)

Bābü'd-dālü'l-Mühmele

(Noktasız Dâl Bölümü)

Debūsiyye: Kaşaba işt derşa'ıd-i Semerķand.

(*Semerkant'ın yukarısında bir kasabadır.*)

Dervāze-yi Fırūzābād: İsm-i yekĥi ezdervāzehā-yı şehr-i Herāt est.

(*Herat şehrinin kapılarından birinin adıdır.*)

Dabül: Bervezn-i şabūr Nām-ı mevzi' i est derSind.

(*Sabūr kelimesinin veznindedir. Sind'de bir yerin adıdır.*)

Duķuq: Nām-ı şehri est mābeyn-i Bağdāt u Erbil

(*Bağdat ve Erbil arasında bir şehrin adıdır.*)

Dilüm ve Dilmen: Bāevvel-i meksūr ve yā-yı mechül ve lām-ı maẓmüm. Nām-ı şehrişt ezvilāyet-i Gılān.

(İlk harf kesre ile okunur, yâ harfi okunmaz ve lâm harfi ötre ile okunur. Gîlân vilayetinin şehirlerinden birinin adıdır.)

Bâbü'r-râ'ü'l-Mühmele

(Noktasız Râ Bölümü)

Râdgân: Nâm-ı şehri est derTūs ki mergzâr ü çemeni hūbi dâred.

(Tus'taki sulak ve çimenlik bir şehrin adıdır.)

Rakine: Nâm-ı zevce-yi Hülagu; püser-i Maskan bin Çağatay est.

(Hülagu'nun eşinin adı; Çağatay'ın oğlu Maskan'ın oğlu.)

Ragay: Nâm-ı yekî ezbirâderân-ı Çengiz Han est.

(Çengiz Han'ın erkek kardeşlerinden birinin adıdır.)

rüknî: Zer-i rüknî, mensüb beRüknü'd-dîñ est ki zer-i hâlişrâ râ'ic kerd.

(Rüknî altın, saf altına revaç veren Rükneddin'e ait demektir.)

Bâbü'z-Zâ'ü'l-Mu'ceme

(Noktalı Zâ Bölümü)

Zâve: Bervezni-i sâve. Nâm-ı şehri est derHōrāsān ki hālā beHaydar Ata meşhūr est.

(Sâve veznindedir. Horasan'da bir şehrin adıdır, şimdi Haydar Ata ismiyle meşhurdur.)

Zernuq: Kaşaba işt derqurb-ı Buğara.

(Buhara yakınlığında bir köy.)

Zevzen: İsm-i vilâyet-i ma'rûfî est ezHōrasan.

(Horasan'da meşhur bir vilâyetin adıdır.)

Bâbü's-Sinü'l-Mühmele

(Noktasız Sîn Bölümü)

Sebkü: Nâm-ı yekî ezbirâderân-ı Mengü Kaan est.

(Mengü Kağan'ın erkek kardeşlerinden birinin adıdır.)

Sebuk Tigin: Laqab-ı Sultān Maḥmūd-ı Ğaznevî est ve ma'nâ-yı terkîbî ān mübârek-ka-dem est. Zirā der lisān-ı Moğol sebuk bema'nâ ka-dem ve Tigin meymūn u mübârek est.

(Gazneli Sultan Mahmud'un lakabıdır. Anlamı "uğurlu adım" demektir. Çünkü Moğol dilinde sebuk "adım" anlamındadır ve tigin ise "uğurlu ve kutlu" anlamındadır.)

Secyut: Nâm-ı kabîle işt ezEtrāk müntesib beHarçin püser-i Kaydu Han.

(Kaydu Han'ın oğlu Harçin'e ait olan Türk boylarından birinin adıdır.)

Sedüsan: Nâm-ı şehrişt derSind.

(Sind'de bir şehrin adıdır.)

Ser-i Pul: Nām-ı aşaba st der nezdk-i Semerand.

(Semerkant yaknlarında bir kasabanın addır.)

Sarta: Nām-ı pser-i Bāt bin Cuci an est.

(Cuci Han'ın olu Batu Han'ın olunun addır.)

serir: Bema'nā yarlı ve fermān-ı imtiyāz-ı mas est.

(zel ayrıcalıklar ieren hkm ve yasa anlamındadır.)

Serutni Bigi: Nām-ı zevce-yi Tuluy an est ki vālide-yi Meng aan bāed ve derba'z nsa-ı adme Serukni Bigi nvite end.

(Tuluy Han'ın einin addır ki Meng Kaan'ın annesi olur. Bazı eski nshalarda Serkukni Bigi olarak yazılmıtır.)

Serir: Nām-ı vilāyet est ki ār-ı Keyhsrev derāncā est.

(Keyhsrev'in maarasının bulunduu vilayetin addır.)

Sna: aşaba st berkenār-ı Ceyhn.

(Ceyhun nehri kenarında bir ky.)

Sentan: Nām-ı yek ezpserān-ı Cuci an est.

(Cuci Han'ın oullarından birinin addır.)

Sentay: Nām-ı yek ezserdārān-ı mu'teber-i engiz an est.

(Cengiz Han'ın itibarlı komutanlarından birinin addır.)

Sentay Oul: Nām-ı birāder-i kcekter-i Meng aan est.

(Meng Kaan'ın kck erkek kardeinin addır.)

Sengn: Nām-ı pser-i evvel-i Ong an est.

(Ong Han'ın birinci olunun addır.)

Suda: Belde st derdet-i Kpa vāa dersāil-i deryā ki alc-i Kostantiniyye muttail est.

(Kpa ovasından İstanbul Halici'ne ulaan deniz kenarındaki şehirdir.)

savat: Bema'nā 'aiyye v hediye v armaan est.

(Hediye, ba, ihsan ve armaan anlamındadır.)

sulu: Cintāyrā gyend ki belgat-ı Tāz 'aybe est.

(Deri antaya derler. Arapada karılıı "aybe" dir.)

Seyun: Nehr-i ma'rf est derMāverā'n-nehr.

(Maveraiünnehir'de mehur bir nehrin addır.)

Sivural: n'ām u isān ve ba-i dā'imrā gyend.

(yilik, lutuf ve daimi bae derler.)

sivuram: Bema'nā in'ām u isān u 'āifetrā gyend.

(yilik, ihsan ve cmertlik anlamındadır.)

Bāb'-n'l-Mu'ceme

(Noktalı n Blm)

Şapur H̱vâst: Nâm-ı şehri est mâbeyn-i Bağdâd ve mülk-i Rey. Dereyyâm-ı kadîm şehri büzürgü bûde est meşhûr u ma'rûf ve zîkr-i ân tevârih-i mastûr eknûn cûz' ism çîzi bâki nemânde est.

(Bağdat ve Rey şehirleri arasında bir şehrin adıdır. Eski zamanlarda büyük ve meşhur şehirlerden biriymiş. Şimdiyse tarih kitaplarında yazılmış olan isminden başka bir şey kalmamıştır.)

Şâdiyâh: Muḥaffef-i Şâdikâh est. Şâpûr bin Erdeşir şehri-i Şâdiyâhrâ ezpeder biḥvâst ve ü imzâ kerd. Ba'd ezpeder beḥarâbî ân emr fermûd ve pes ezḥarâb kerden derân nuḳta şehri-i büzürgü binâ nihâd ve ânâ Nişâpûr nâmîd ya'nî şehri-i Şâpûr ve bema'nâ şehri est.

(Şâdî Kâh'm muhaffefidir. Erdeşir'in oğlu Şapur, Şâdiyâh şehrini babasından istemişti ve babası da bu şehri ona vemişti. Şapur babasının ölümünden sonra bu şehrin yıkılmasını emretti ve şehri yıkarak yerine Nişapur, yani Şapur'un şehri adıyla büyük bir şehir kurdu.)

Şâristân: Bema'nâ şehri ü şehristân est.

(Şehir ve büyük şehir anlamındadır.)

Şâhruhiyye: 'İbâret ezşehr-i Fenâket est.

(Fenâket şehrinin adıdır.)

şügürde: Ya'nî merd-i çâbük ü cüldü ve ân ki derkârhâ müheyyâ vü âmâde bâşed.

(Hızlıca çalışan ve iş için her zaman hazır olan hizmetkâr anlamındadır.)

Şehristân: Nâm-ı şehri est dermiyân-ı Nişâbûr u H̱vârizm.

(Harezm ve Nişabur arasındaki bir şehrin adıdır.)

şugun: Bema'nâ meymenet ü fâl u ḥayr u 'amel-i niḳû est.

(Uğur, talih ve iyilik ve güzel iş anlamındadır.)

Şiramun: Nâm-ı püser-i Gücü bin Oktay/Öketay Kaan est.

(Ögeday Kağan'ın oğlu Gücü'nün oğlunun adıdır.)

Bâbü'ş-Şâdü'l-Mühmele

(Noktasız Sad Bölümü)

Şayın Ḥan: 'İbâret ezBatu bin Cuci bin Çengiz Ḥan est.

(Çengiz Han'ın oğlu Cuci Han'ın oğlu Batu Han'ın lakabıdır.)

Bâbü't-Ta'ü'l-Mühmele

(Noktasız Tâ Bölümü)

Ṭalḳan: Şehrişt mâbeyn-i Belḥ ü Mervü'r-rüd derMâverâ'ü'n-nehr vâḳı' bermevzi'-i mürtefi' mevsûm beḲarakûh.

(Maveraünnehir'deki Belh ve Mervürrud'un ortasında, Karadağ denilen yüksek yerdeki şehrin adı.)

Ṭaymaḡu: Nâm-ı şehrişt derİḳlîm-i Ḥitâ.

(Hitâ ülkesinde bir şehrin adıdır.)

Ṭaraz: Şehrîst derTürkistân.

(Türkistan'da bir şehirdir.)

ṭoy: Bema'nâ 'ayş u sürür ve velîme vü mihmâni est.

(Düğün, eğlence, sevinç ve ziyafet anlamındadır.)

Bâbü'l-Ġaynü'l-Mu'ceme

(Noktalı Gayın Bölümü)

Ġaymış Hvatun: Nâm-ı zevce-yi Güyük Han bin Oktay/Öketay Kaan est ki mâder-i Nakû ve Hvacê bâşed.

(Ögeday Kağan'ın oğlu Güyük Han'ın eşinin adıdır ki Naku ile H^o âce'nin annesi olmuştur.)

Ġarbalıĝ: Şehrîst derTürkistân ki ânra Balasaĝun güyend.

(Türkistan'da bir şehirdir, Balasagun da derler.)

Ġurcistân: Nâm-i vilâyeti est muttaşıl bevilâyet-i Ġür.

(Ġür vilâyetinin sınırında bir vilâyetin adıdır.)

Ġuzz: Bezamm-ı ĝayn-ı mu'ceme ve teşdîd-i zâ-yı mu'ceme. Ṭâ'ife işt ezTürk.

(Gayın harfi ötreli ve zâ harfi şeddeli okunur. Türk boylarından biridir.)

Ġazne ve Ġazneyn: Nâm-ı vilâyet-i meşhûr est derZâbülistân dârü'l-mülk-i Sultân Maĝmûd-ı Ġaznevî ve ĝayruhu.

(Gazneli Sultan Mahmud'un, Zâbülistan'daki meşhur vilâyetlerinden birinin adıdır.)

Ġür: Nâm-ı vilâyet-i est miyân-ı Ġorâsân u Ġurcistân nezdik beĠazneyn ve mensûb beĠürre Ġürî güyend ve Ġüriyân cem'-i ehâlî-yi âncâ est ve sengirâ hem ki beseng yarkan ma'rûf est Ġür miĝüyend.

(Ġazneyn'e yakın, Horasan ve Gürcistan arasındaki vilâyetin adıdır. Ġürlü olanlara Ġürî derler ve oranın bütün halkına Ġüriyân denir ve yarkan taşı olarak bilinen bir taş da ĝür derler.)

Bâbü'l-Fâ

(Fâ Bölümü)

Ferĝana: Şehrîst derTürkistân ve bilâd-ı meşhûr-ı Mâverâ'ü'n-nehr. Ṭaraf-ı şarkeş Kâşĝar, ĝarbeş Semerĝand, cenûbeş kühistanât-ı Bedaĝşân, şimâleş Almalıĝ ve Yengi ki ânra Taraz güyend.

(Türkistan'da, Maveraünnehir'in meşhur beldelerinden bir şehirdir. Doğusunda Kâşĝar, batısında Semerĝand, güneyinde Bedaĝşan daĝları ve kuzeyinde Almalıĝ ve Taraz da dedikleri Yengi şehirleri vardır.)

Fenâket: Befeth-i fâ vü nûn ve elif ü kâf u tâ-yı fevķânî. Şehrist derMâverâ'ü'n-nehr eziklîm-i pencüm ve mu'arreb-i ân Binâket est, çün Şâhruḥ ibni Timur derân taşarruf u ta'mîrî kerd Şâhruḥiyye niż güyend.

(Fâ, nûn, elif ve kâf harflerinin fethası ve tâ harfi ile okunur. Maveraiünnehir'de, beşinci iklimden bir şehirdir. Arapçası Binâket'tir. Emir Timur'un oğlu Şahruh oraya hükmedip imar ettiği için Şahruhiyye de derler.)

Bâbü'l-Ķâf (Ķâf Bölümü)

ḳaan: Bema'nâ ḳaḳan u pâdişâh u ulu'l-emr est.

(Hakan, padişah ve ulülemr anlamındadır.)

ḳarlıḳ ve ḳarlıḳ: Ṭâ'ife işt eztevä'if-i Etrâk ki ḳükümranhâ-yı ḳıyuk beân mensübend.

(Türk boylarından biridir ki Hıyuk hükümdarları bu boya mensuptur.)

ḳam: Bema'nâ feylesof u ḳaḳîm ü dânişmend est ve ḳaman cem'-i ḳâm est ya'nî dânendegân-ı 'ilm-i nücüm u kehânet.

(Filozof, hakîm ve bilge kişi demektir. Kaman, kamın çokluğudur. Astronomi, astroloji, kehanet bilen kişi anlamındadır.)

ḳaydu ḳan: Nâm-ı cedd-i şeşüm-i Çengiz ḳan est.

(Çengiz Han'ın altıncı göbek atasının adıdır.)

ḳutluḳ: Beẓamm-ı kâf bema'nâ meymûn u mübârek ve muḳbil ü niḳ-baḳtrâ güyend ve ḳutluḳ ḳan ezcümle elkâb-ı Türkistân est.

(Ķâf harfi ötre ile okunur. Uğurlu, kutlu, bahtı açık ve talihli anlamındadır. Kutlug Han ise Türkistan'daki lakaplardan biridir.)

ḳadaḳ Noyın: Nâm-ı yekî ezsergerdegân-ı mu'teber-i Güyük ḳan est ki ḳall u 'aḳd-i umûr-ı memleket bedest-i ü bûd.

(Güyük Han'ın muteber komutanlarından biridir ki memleketin düzenleme ve çözümleme işlerinin yetkisi onun elindeydi.)

ḳudaḳac: Nâm-ı mâder-i Şiramun bin Gücü bin Oktay/Öketay ḳaan bin Çengiz ḳan est.

(Çengiz Han'ın oğlu Ögeday Han'ın oğlu Gücü'nün oğlu Şiramun'nun annesinin adıdır..)

ḳadḳan: Nâm-ı yekî eẓpüserân-ı Oktay/Öketay ḳaan est.

(Ögeday Kağan'ın oğullarından birinin adıdır.)

ḳarataş: Nâm-ı mevzi'î est dernâhiyet-i Tangut.

(Tangut'ta bir yerin adıdır.)

ḳaraḳul: Nâm-ı püser-i Maskan bin Çaḳatay est ki gâḳi ezü ḳara Hülagu ta'bir miñümâyend.

(Çağatay Han'ın oğlu olan Maskan'ın oğlunun adıdır ki bazen ondan Kara Hülagu diye de bahsedilmiştir.)

ķarakçı: Bema'nā muhafız u pāsban u ķaravul est.

(Muhafız, gözcü ve bekçi anlamındadır.)

ķarakırım: Nām-ı vilāyetī derTürkistān.

(Türkistan'da bir vilāyetin adıdır.)

ķaragöl: Memeleketī est derTürkistān derṭaraf-ı Buħara

(Türkistan'da Buhara tarafında bir memeleket.)

ķara Hülagu: Nām-ı püser-i Maskan bin Çağatay est ki gāhī ezū Ķaragul ve gāhī Ķara ta'bir mişved.

(Çağatay Han'ın oğlu olan Maskan'ın oğlunun adıdır ki bazen Karagul bazen de Kara olarak söylenmiştir.)

ķarşı: Ya'nī serāy-ı Hümāyūn ve Ķarşı Sūrı nām-ı serāy-ı maḥşūş est ki müselmānān berāy-ı selāṭīn-i Moğol berağm-ı Hıtāyīyān ānrā efrāšte ve mūnaķķaş kerde būdend.

(Sultan/han sarayı demektir. Karşı Surtı, özel saraylardan birinin ismidir ki Müslümanlar Moğol sultanları için Hıtalılara rağmen döşeyip nakşetmişlerdir.)

ķırķız: Nām-ı kal'a ĩst derTürkistān.

(Türkistan'da bir kalenin adı.)

ķarlıg: Nām-ı ṭā'ife ĩst ezEtrāk ki sükenā-yī ānhā derḥudūd-ı Balasaķun būde est.

(Türk boylarından birinin adıdır. Bu boyun halkı Balasagun sınırları içerisinde.)

ķarlıgān: Cem'-i Ķarlıg 'ibāret-i ezṭā'ife-yi mezkūre bāşed.

(Karlık kelimesinin çokluğudur. Yukarıda zikredilen Türk boyu ile ilgili bir kelimedir.)

ķılavuz ve ķılağuz: Bema'nā rehber ü rāh-nümā est.

(Kılavuz ve yol gösterici demektir.)

ķımız: Gele vū ılıḥ esbrā güyend ve nev'ī ezenvā'ī şarāb ki ezşīr-i mādyān tertib dehend.

(Sürü ve yulku atına derler. Ayrıca kısırak sütünden yapılan bir tür içecektir.)

ķınıķlı: Nām-ı ķabīle ĩst ezEtrāk ki mesken-i ānhā derḥudūd-ı Balasaķun būde.

(Balasagun sınırında yaşayan Türk boylarından birinin adıdır.)

ķungurat: Ķabīle-yi mu'taberīst ezķabā'il-i Moğol.

(Moğolların muteber boylarından biri.)

ķopan: Nām-ı vilāyet-i ezTürkistān ki Ķengiz Ħan hengām-ı taķşīm-i memālik berevlād u birāderān-ı ḥod ĩn kıṭ'arā beveliyiy-i 'ahd-i ḥod Oktay/Öketay Ķaan maḥşūş fermūd.

(Türkistan'ın vilayetlerinden birinin adıdır ki Cengiz Han topraklarını evlatları ve kardeşleri arasında paylaştıırken veliahtı olan oğlu Ögeday Kağan'a bu vilayeti vermişti.)

Qubılay Kaan: İsm-i birâder-i Mengü Kaan est ki püser-i çehârüm-i Tuluy Han bin Çengiz Han bâşed.

(Mengü Kağan'ın kardeşinin adıdır ve Cengiz Han'ın oğlu olan Tuluy Han'ın dördüncü oğlu olur.)

Qutğay: Nâm-ı mevzi 'î est miyân-ı Qarakurum ve Beşbalığ.

(Beşbalık ve Karakurum arasındaki bir yerin adıdır.)

koruç: Bem 'nâ cebedâr u silâhdâr est.

(Muhafız, asker, koruyucu ve silahlı kişi anlamındadır.)

koruğ: Bema 'nâ halvet ve mağallîrâ ezduhûl ü ħurûc memnû ' dâšten.

(Halvet ve giriş çıkışı yasak olan yer.)

kurıltay: Ya 'nî cem 'ıyyet ü ictimâ ' dermeclisî becihet-i müşâvere vü maşlahat-endişî derkârî

(Bir konu üzerine düşünmek ve istişare yapmak için düzenlenen meclis ve topluluk.)

Qopak: Nâm-ı mağall-i ordu ve ikâmet-i qadîm-i Güyük Han bin Oktay/Öketay Kaan est.

(Ögeday Kağan'ın oğlu Güyük Han'ın eski ikametgâhı ve ordusunun merkezi.)

Qıyat: Nâm-ı kabîle îst ezqabâ 'il-i Moğol ki âbâ vü ecdâd-ı Çengiz Han bejn kabîle mensûbend.

(Cengiz Han'ın atalarının da mensup olduğu Moğol kabilelerinden birinin adıdır.)

Qıyaş: Nâm-ı şehîr ü nâhiyet est derTürkistân.

(Türkistan'da bir şehir ve nahiyenin adıdır.)

qobcur: Ya 'nî merâ 'î çehâr-pây ezqabil-i esb ü üstür ü üstür ü gāv u güsferend.

(At, deve, inek ve koyun gibi hayvanların otlak yeri.)

Bâbü'l-Kâf

(Kâf Bölümü)

Kaşğar: Şehîst derTürkistân mensûb beğübân u melîğ şüretân.

(Türkistan'da, güzel ve güzel yüzlülerin bulunduğu bir şehir.)

Kebûd mecâ: Besükün-ı dâl-ı mühmele. İsm-i tî 'fe îst derhevâlî-yi Esterâbâd u Gürgân tâ nezdîk-i ħvârizm süknî dâştend.

(Noktasız dâl harfinin sükûnu ile okunur. Esterabad ve Gürgan'dan ve Harezmi yakınlarına kadar olan coğrafyada yaşayan bir kabilenin adıdır.)

Kertağ: İsm-i kühî est derQarakurum.

(Karakurum'da bir dağın adıdır.)

Gürgenc: Şehr-i mu‘teberî est derHvârizm.

(Harezmi’de meşhur bir şehir.)

Kermine: Şehrist dernâhiyet-i Buğara.

(Buhara bölgesindeki bir şehir.)

Keş: Befeth-i evvel ve sükûn-ı şânî. Nâm-ı şehrist derMâverâ’ü’n-nehr nezdîk-i Nahşab.

(İlk harf fetha, ikinci harf sükûn ile okunur. Maverâünnehir’de, Nahşab yakınında bir şehrin adı.)

Kelar: Mevzi’î est dernezdîk-i Kıpçak.

(Kıpçak yakınında bir yerin adı.)

Kelran: Nâm-ı mevzi’î est deryurt-ı aşli ve mağall-i tahtgâh-ı Çengiz Han bûde est.

(Cengiz Han’ın tahtgâhına yakın bir yerin adı.)

Kalkan: Nâm-ı yekî ezpüserân-ı Çengiz Han est.

(Cengiz Han’ın oğullarından birinin adıdır.)

kingec: Bekesr-i evvel ve sükûn-ı şânî ve kâf-ı Fârsî. bema’nâ meşveret bâşed ya’nî becihet-i encâm-ı kârî ve mühimmî şalâh-endîşî nümâyend ve befeth-i evvel hem âmede ve şahîh est.

(İlk harf kesre, ikinci harf sükûn ile ve kâf-ı Fârsî ile okunur. Anlamı, istişare etmektir. Yani bir iş hakkında doğru fikri bulmaya çalışmaktır. Kelime “Kengec” olarak okunursa da doğru olur.)

gev: Befeth-i kâf-ı Fârsî zemîn-i pest ü meğâkrâ güyend.

(Kâf-ı Fârsî’nin fethası ile okunur. Çukur ve alçak yere derler.)

gevâşîr: Bevezni-i tebâşîr. Muğaffef-i küre-yi Erdeşîr est ki tahtgâh-ı Erdeşîr Bâbekân bûde eknûn Kermân ve arâzi-yi İsfahân est.

(Tebâşîr veznindedir. Küre-yi Erdeşîr’in muğaffefidir ki Erdeşîr’in başkenti Babekan imiş. Babekan şimdi Kirman ve İsfahan topraklarını kapsamaktadır.)

Kutan: Nâm-ı yekî ezpüserân-ı Oktay/Öketay Kaan bin Çengiz Han est.

(Cengiz Han’ın oğlu Ögeday Kağan’ın oğullarından birinin adıdır.)

kutval: Ya’nî kal’a-yı Begî est.

(Begî kalesi.)

Kücü: Nâm-ı yekî ezpüserân-ı Oktay/Öketay Kaan est.

(Ögeday Kağan’ın oğullarından birinin adıdır.)

Köksaray: Nâm-ı mevzi’î est derkurb-ı Semerkand.

(Semerkand’a yakın bir yerin adı.)

Gür Han: Bema’nâ han-ı hanân est.

(Hanların hanı/sultanların sultanı anlamındadır.)

köl: Ğadîr-i muşanna’râ güyend.

(Yapay gölete derler.)

kuyang: Beluğat-ı Hıtâ'iyân 'ibâret ezhan-ı büzürg ü pâdişâh est.

(Hitaylıların dilinde, büyük han ve padişah demektir.)

Kuyung: Nâm-ı zevce-yi Gür Han ki sultân-ı mülk-i Hıtâ bûde.

(Hıta memleketinin sultanı Gür Han'ın eşinin adı.)

Güyük Han: Nâm-ı Püser-i Oktay/Öketay Kaan ki ba'd ezpeder saltanât berü muqarrer şüd.

(Ögeday Kağan'dan sonra sultan olan oğlunun adıdır.)

Bâbü'l-Lâm

(Lâm Bölümü)

Lahur: Ezcümle-yi şehrhâ-yı meşhûr-ı Sind mîbâşed.

(Sind'in meşhur şehirlerinden biridir.)

Lahanur: Hemân şehri Lâhur est.

(Lahur şehrinin adıdır.)

Lahavur: Hemân şehri Lâhur est.

(Lahur şehrinin adıdır.)

Bâbü'l-Mîm

(Mîm Bölümü)

Maskan: Nâm-ı puser-i Çağatay bin Çengiz Han est.

(Çengiz Han'ın oğlu Çağatay'ın oğlunun adıdır.)

manğlay: Bema'nâ muqaddeme ve talî'a-yı leşker est.

(Keşif için önden giden asker ve öncü birlik.)

Mâverâ'ü'n-nehr: 'İbâret ezTuran zemîn est. Muhtevej berbilâd u biķâ' u nevâhî vü rebâ'-ı bisyâr ammâ hulâşa ân mesâkin-i verzide emâkin-i Buğara vü Semerkand est.

(Turan toprakları demektir. Çok sayıda şehirler, tepeler, bölgeler ve yerleri içinde bulundurmaktadır. Kısacası Buhara ve Semerkant toprakları demektir.)

Mükran: Bezamm-ı evvel. Vilâyetî est eziklîm-i düvvüm miyân-ı Kermân u Sistân.

(İlk harf ötre ile okunur. İkinci iklimde, Kerman ve Sistan arasında birşehirdir..)

Meks: Nâm-ı şehrişt.

(Bir şehrin adı.)

Mülk Oğul: Nâm-ı püser-i Maskan bin Çağatay est.

(Çağatay'ın oğlu Maskan'ın oğlunun adı.)

Menzi: İsm-i nâhiyet est deraķşâ-yı Hıtây.

(Hitay'dan uzakta bir şehrin adıdır.)

manğlay: Ya'nî muqaddime vü talî'a-yı leşker.

(Keşif için önden giden asker ve öncü birlik.)

Moğol: Aşleş Moğol est ki mütederricen bitahrif ü tahfif Moğol güfte şüd. İsm-i kavm-i mu'azzamî est DerTâtâristân müstemil berkabâ'ıl ü tevâ'if-i keşîre ve derkadîmü'l-eyyâm tâbi' ve muṭî'-i selâṭîn-i Çîn bûde end ba'dhâ salṭanat u hükümet-i mustakille peydâ nümüd beḤvârizm ü İrân zemîn müstevli şüd.

(Bu kelimenin aslı Mongol'dur zamanla değişerek Moğol olmuştur. Tataristan'daki bir çok kabile ve toplulukları içeren çok büyük bir millettir. Eskiden Çin hükümdarlarına bağlı idiler. Sonraları İran ve Harezmi'ye zaptedip müstakil hükümdarlık kurmuşlardır.)

Müğe: Nâm-ı yekî ezbirâderân-ı Mengü Kağan est.

(Mengü Kağan'ın erkek kardeşlerinden birinin adıdır.)

Müğe Ḥvatun: Nâm-ı yekî ezzevcât-ı Oktay/Öketay Kağan.

(Ögeday Kağan'ın eşlerinden birinin adıdır.)

manglay: Bema'nâ muḳaddime ve ṭalı'a-yı est.

(Keşif için önden giden asker ve öncü birlik.)

Multan: Ezvilâyet-i Sind est miyân-ı Kâdahar u Lahur.

(Sind'in, Lahur ve Kâdahar arasında bulunan vilayetlerinden biridir.)

(Bâbü'n-Nûn)

(Nûn Bölümü)

nerke ve nerge: Ya'nî şaff u cerge vü devr giriften ve halka sâhten est.

(Sıra, dizi; dönmek, halka yapmak demektir.)

Nağu ve Naḳu: Bâğayn-ı mu'ceme ve kâf-ı kâraşat nâm-ı püser-i Güyük Han ibni Oktay/Öketay Kağan est.

(Noktalı gaym ve kâraşat kelimesindeki kâf harfi ile yazılır. Ögeday Kağan'ın oğlu Güyük Han'ın oğlunun adıdır.)

Namking: Şehrist dermemleket-i Hitây.

(Hitay memleketinde bir şehir.)

nâyje: Bekesr-i şâliş ve fetḥ-i râ-yı Fârsî. Lüle-yi ibriḳ ve emşâl-i ânâ güyend.

(Sürâhinin kıvrımlı boynuna ve bunun benzerlerine derler.)

Niman: Nâm-ı kabîle ist ezTatar ki bâṭâ'ife-yi Özbek muḥtelit şüde ve mesken-i ânâ dermiyân-ı Semerḳand u Buḥârâ est.

(Tatar kabilelerinden biridir ki Özbek boyuyla ihtilat etmiş/karışmıştır. Sermerkant ile Buhara arasındaki bölgede yaşamışlardır.)

Naḥşab: Bervezn-i maṭlab. Şehr est ma'rûf derMâverâ'ü'n-nehr ezâncâ tâ shehr-i Kış dü rûze râh est.

(Matlab kelimesinin veznindedir. Mâverâünnehr'in, Kış şehrine iki gün uzaklıkta meşhur bir şehridir.)

nüzl: Bezamm-ı nûn tedârikîst ki kıabl ezresîden-i mihmân âmâde miydârend .

(Nûn harfi ötreli okunur. Misafir gelmeden yapılan hazırlıklar demektir.)

Nuķre kūh: İsm-i mevzi 'î est ki şehir-i Talkan derân vâkı ' est mâbeyn-i Belh ü Mervu 'r-rūd.

(Belh ve Mervu 'r-rūd arasındaki Talkan şehrinin bulunduğu bölgenin adı.)

nevâ: Bema 'nâ girevgân est ve çendîn ma 'nâ-yı diger hem dâred.

(Rehin alınan kişi anlamındadır ve başka birkaç anlamı daha vardır.)

Nūr: Kaşaba îst dernezdik-i Buğara.

(Buhara'ya yakın bir köy.)

Nuķan: Nâm-ı yekî ez şehrhâyi Tus est.

(Tus şehirlerinden birinin adı.)

nevker: Muħaffef-i nev-kâr ya 'nî şerîk ü mu 'âvin dertedbjr ve işlah-ı umūr.

(Neo-kâr'dan muħaffefdir. Bir işin iyi bir şekilde yönetilip yürütülmesindeki ortak ve yardımcı.)

noyan ve noyin: Ya 'nî ser 'asker ü serdâr u sipehsâlâr.

(Başkomutan anlamındadır.)

Narge ve nerge: Ya 'nî şaf u cerge ü devr giriften ve halka sâhten est.

(Sıra, dizi, dönmek ve halka kurmak demektir.)

Bâbü'l-Vâv

(Vâv Bölümü)

Vaħş: Nâm-ı şehirîst derMâverâ' ü'n-nehr.

(Mâverâünnehir'de bir şehrin adı.)

Bâbü'l-Hâ

(Hâ Bölümü)

Herdü: Nâm-ı yekî ezpüserân-ı Cuci Ğan est.

(Cuci Han'ın oğullarından birinin adı.)

Hezâresb: Ezşehrhâyi mu 'teber memleket-i Ğvârizm est ve Hezâresf nîz ğifte mişved.

(Harezmi'nin, Hezâresf de denilen değerli şehirlerinden biridir.)

Hülagu: Nâm-ı birâder-i Mengü Kaan est ki hükümet-i irân-zemîn beû tefviz şüd.

(Mengü Kağan'ın erkek kardeşinin adıdır. İran topraklarının yönetimi ona verilmiştir.)

Bābü'l-yā
(Yâ Bölümü)

yarġu: Bema'nā müşādere vü mu'āheze ve istintāk est.

(Bir suçluya ait mala devletin el koyması; suç ve suçlu tespiti; sorgulama)

yarġuçı: Manşibî est hālā ūrā emîr-i dîvân güyend ya'nî güneh-kārân-râ suhan-pürs ve siyâset-resân.

(Dîvan emiri denilen, yani suçluları sorgulayan ve kanun koyan/uygulayan bir makamdır.)

bir makamdır. Yani Suçluları sorgular ve kanun koyar/kanun uygular.)

Yasa ve yasaġ: 'İbâret ezkân-ün-nâme-yi müte'allıġa bersiyâset-i medeniyye ve nazm-ı memleketî est.

(Toplumların ve ülkelerin yönetimine dair kanunlar.)

yasamışı: Ya'nî hükümet ü hüküm-rânî ve nazm u tertîb dâden.

(Hükümet ve yönetim kurmak.)

yam: Menzil-i bârgîrî mânend-i çâpâr-hâne.

(Ulakların konakladığı yer, çaparhane gibi.)

yay: İstî'mâl-i hâcerü'l-maţarrâ güyend ya'nî 'ibâret eza'mâlî est ki bea'mâl-i ân bârân mîbâred.

(Yağmur taşının kullanılmasına derler, yani yağmurun yağması için yapılan iş/ibadet.)

yarlıġ: Ya'nî menşūr u fermân-ı pâdişâhân

(Padişahların hüküm ve fermanı demektir.)

yezek: Befeth-i evvel ü şânî ve sükün-ı kâf cem'-i kalîl ve merdüm-i kemîrâ güyend ki pişâpiş-i leşker mîrevend mânend-i qaravul u pâsbân u cāsūs.

(İlk harf ve ikinci harf fetha ile ve kâf sükûn ile okunur. Öncü, ordudan önce keşif için giden az sayıda asker gözcü ve casus gibi.)

Yaslun Ĥvatun: Nâm-ı zevce-yi büzürgter-i Çaġatay bin Çengiz Ĥan.

(Çengiz Han'ın oġlu Çaġatay'ın büyük eşinin adı.)

Yesünçin Biki: Nâm-ı mader-i Cuci Ĥan u Çaġatay u Oktay/Öketay Ĥaan u Tuluy Ĥan.

(Cuci Ĥan, Çaġatay Ĥan, Ögeday Kaġan ve Tuluy Ĥan'ın annesinin adı.)

Yeşmüt: Nâm-ı yekî ezpüserân-ı Hülâgu Ĥan est.

(Hülâgu Ĥan'ın oġullarından birinin adı.)

yalvaç: Aşleş "yulavuç" est betahrîf ü tahfîf "yalvaç" hem güfte mişevend ve ma'nâ-yî ân reh-nümâ vü rehber ve delîl ü mürşid ve rasûl ü peryġamber est

(Aslında "yulavuç"tur deġişerek "yalvaç" da denilmiştir. Yol gösterici, rehber, delil, doğruyu gösteren, resul ve peygamber demektir.)

Yemme Noyan: Nâm-ı yekî serdârân u noyanân-ı mu'teber-i Çengiz Ĥan est.

(Çengiz Han'ın itibarlı başkomutanlarından birinin adıdır.)

Yengi: Hemân şehri Almalığ est ki Tarâz hem güfte mişevd.

(Almalık şehrinin adıdır, Taraz da denir.)

yurt: Mağall-i ikametâ güyend.

(Yurt, ikamet edilen/yaşanılan yere derler.)

Yesü: Nâm-ı püser-i Çağatay bin Çengiz Han est ve gâhî ezü Yesü Mengü hem ta'bir mişevd.

(Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'ın oğlunun adıdır ve bazen Yesü Mengü de denilmiştir.)

Yesü Böke: Nâm-ı püser-i Maskan bin Çağatay est ve gâhî hem ezü Yesü Boğaoğul ta'bir mişevd.

(Çağatay Han'ın oğlu Maskan'ın oğlunun adıdır ve bazen Yesü Boğaoğul da derler.)

Sonuç

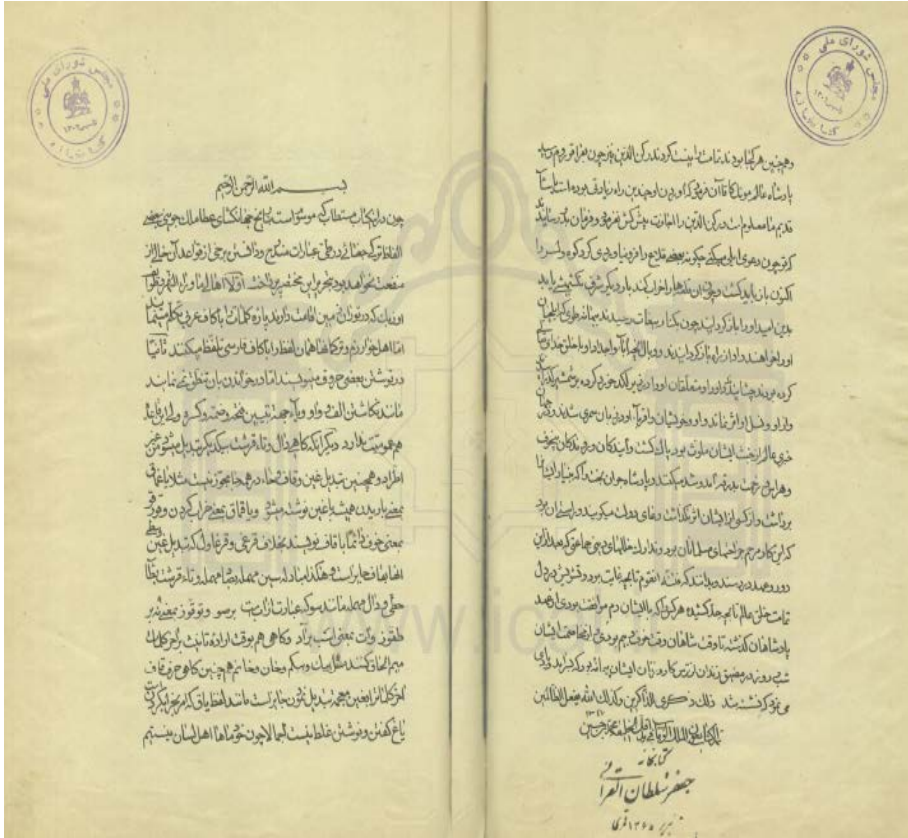
Atâ Melik Cüveynî'nin Farsça olarak kaleme aldığı Târîh-i Cihân-güşâ adlı eseri; sadece Moğol tarihi açısından değil, içerdiği zengin sosyal, ekonomik, dinî ve kültürel malzemeler bakımından da kaynak bir eserdir. Dünyanın farklı kütüphanelerinde nüshaları bulunan bu eserin bir nüshası da İran Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'ndedir. "Târîh-i Cihân-güşâ-yı Cüveynî Bâferheng-i Lugat" adıyla, 85572\12042 kayıt ve 9311 raf numarasında kayıtlı bu nüshanın sonuna bir lügatçe eklenmiştir. Müellifi ve telif ya da istinsah tarihi tam olarak kayıtlı olmayan söz konusu lügatçenin, nüshayı yazan Muhammed bin Hüseyin tarafından eklendiği düşünülebilir.

Bahsi geçen lügatçede yaklaşık bir buçuk sayfalık bir mukaddime kısmı vardır. Toplam 308 sözcüğün izahından oluşan lügatçenin giriş kısmında müellif, Târîh-i Cihân-güşâ'nın değerli bir kitap olduğunu ve burada geçen bazı Çağatay Türkçesi kelimelerin izahının faydalı olacağını belirtir. Buradan anlaşıldığına göre müellif, bu sözlüğü, kitabın daha iyi anlaşılması için bir ihtiyaç gibi düşünmüştür. Lügatçeye alacağı bütün kelimeleri, Çağatay Türkçesine ait olarak değerlendirmiş, sözcüklerin kökenlerine dair bilgi vermemiştir. Çağatay Türkçesine ait kabul edilen kelimelerin Farsça ile açıklandığı bu lügatçeyi Türkçe-Farsça özel bir sözlük olarak düşünmek yanlış olmaz.

İran tarih yazıcılığında Türkçe ve Moğolca kelimelerin ilk defa kullanıldığı eser olarak kabul gören Târîh-i Cihân-güşâ için hazırlanan böyle bir lügatçenin neşri, ilgili alandaki dil ve tarih çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Başar, Umut ve Nasrin Zabeti Miandoab. "Cüveynî'nin Tarih-i Cihângüşâ'sında Yer Alan Türkçe Ve Moğolca Kelimeler". *AVRASYA, Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 13: 693-714, 2018
- Bilgin, Orhan. "Cüveynî, Atâ Melik". *İslam Ansiklopedisi*. C. 8. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 140-141, 1993.
- Esterabadi, Mirza Mehdi. *Senglah*. Tehran: Tehran Üniversitesi Milli ve Merkezi Kütüphanesi, 1173-1188.
- Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- Lessing, D. Ferdinand. *Moğolca-Türkçe Sözlük*. Çev. Günay Karaağaç. Ankara: TTK Yayınları, 2003.
- Özgüdenli, Osman Gazi. "Târîh-i Cihângüşâ". *İslam Ansiklopedisi*. C. 40. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. s. 77-79, 2011.
- Ünlü, Suat. *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, 2013.
- Yarqin Halim, Shafiqa Yarqin. *Özbekçe-Farsça Sözlük*. Tehran: Sühen Matbaası, 1387.

الجناتيان نام و زاد چنگیجان است
ایر وایل نام حمل امانت لودی قديم کولستان بن و کاتالان است
باد البک
 باد بوضوح نبوت نام شورشغان بن چنگیجان است که بنام بزرگوار
 بنام اولاد چنگیجان بمانند است زیرا که در زمان شورشغان از فرزندان
 آنها زادند چنگیجان باورهای بدینجهان بخارزم و حسن خیر و طفا
 و الا ان و حسن در وقت سلطنت چنگیجان او کاتالان نیز عمل و دامنه چنگیجان
 بر وجه اولاد چنگیجان تمام شد و وفات باور در زمان شورشغان و حسن
 بود.
باد غیب فکون اول مملکت غیب معنی حاجت است مثل قرآن است
 ارباعال هزاه و لغت باد غیب معنی باد غیب است چون درین ناحیه باد غیب
 میوزد این اسم موسوس گردید.
باسقان یعنی ضابطه و حافظ و محبت است
باشغرد
 باش نام بومی خلیفه سلطان مناجات بیخ چنگیجان است و نامش باور است
 مثل استخوانه و زبانه و باقره اما در بعضی لغات ترک که بنام استخوانه و زبانه
 چنگیجان از دهها در بلاد اسم باش نام از او بود و سایر اکر در دیگر بلاد
 قول خلیفه سلطان که نامش مکره کافه آن در کوشان مشهور خواهد بود
بالغ و ابلق یعنی شمر و اولاد است

بلیان

بکایان نام یکی از بزرگان چنگیجان است
بکات شمر و اولاد او که لقب مرتب فاکت
بیباب و لایق است از سید کوچ رو در بلاد افغان میگذرد
بیاورد یعنی بخار و خواجه و دلبر است
ببادر یعنی در خواجه و دلبر
بویان نام یکی از بزرگان منگوقاغان است
بوربان نام موصوفی است میان قراقرم و پیشالغ
بوغاخان نام بیگم چنگیجان است
بوقاچور نام او را با تو در چوچان و چنگیجان است
بوشالغ موصوفی است در ترکستان در نزدیک یک ملک چین
بیچ ناحیه ای است از قباچق و سمرقند
بیک در یکجا عبارت از توتی بیک مادم و کوفه آن است
باب التاء
بایجورخان نام یکی از اهل بی منگوقاغان است که در کوشان بخار و طفا
 بزرگ مرشد و بعد از او هر که کوشان را مأمور بود
 ثبات قوی گویند که کند باشد و قبول حکومت آن را در آنچه آمد
 آماج توتی گویند که در خواجه باشد قبول حکومت آن را که کند
 استیا و سطحی آراجه زبانه از آنجک و کند بایز اولاد آن کند
 تاران قباچق در شهر خجانه

کوشان

بمان شمر است حیران کابل بلخ
باوری امش و بلخ را گویند
باورد بفق و او روس گران و دولتی بظفر نام بلاد بلخ و خراسان
بایره یعنی منقوش و ملک نام دیوانه
بیتان یعنی ملکیت و پیشکلیف بزرگ گویند
بخاسین نام جرقه یا چغان است
بزاقچین نام زبانه یا توتی و شغان است
براقار عادت است در دست نشاندگرو دولت
برقان نام موصوفی است قدر در میان توتی و بامیان
برشاور
برکاتول نام یکی از بزرگان چوچان است
برگبار نام یکی از بزرگان چوچان است
بروان بوزن میان نام شمر است در چین
بغلان شمر است در ترکستان در نزدیک بلخ
بصاق ذرات ملای محسوس است که در بدن مفرغ است چنانچه با امتیاز اصل
 میگردند
بلساقون شمر است در ترکستان که از اغراب نام گویند
بلسار شمر است در ترکستان که در زمان اسکندر پادشاه
بلسای نام چهرستان بن چوچان بن چنگیجان است

بلیان اولاد اریکون که در شهر زاب و وزیر است و باشد
باشک شمر است در ترکستان
بلیت نام قبلی است از اولاد سید که هم قباچق و بلیان
تایکون نام یکی از بزرگان مغول است که در زمان سلطان ملک کاک و ایالت کران از
 خاسر که خطبای سلطان محمد خواندند اما او خود سیدک دست کرد و خود
 مغول است
بلیت هم از اولاد مغول است که در زمان سلطان محمد خواندند و نام او در شاهان ترکستان
 و هندستان که در طریقه شرف که در واقع است
تلج ۲ شیار است که با ساق بزرگ
تله با اولاد است و باقی است نام شمر است از اولاد سید
تار نام اولاد سید شریف شمال فرغانه که از اولاد ایلغ و سید برک سید
ترخان از جمله القاب است که در زمان ترکستان و اولاد ایلغ این لقب را
 گویند که عظامه میروند و بعضی از مخالفان و مسلم آن لقب را بر سر نهادند
 استیلا و استیلا چنگیجان و بعضی از این لقب را در ایالت ناز و ناز میروند
 اولاد نانه و ضد و ضد خطا با وجود هم عظیمه خواجه مؤلف نیستند
تاسی تا نانه و تاسی اولاد او را نامها از تاریخ در زبان مخالف میباشند
تالک در خور و حور و بیخ نام ما خنده آنها عشره بلایه مطالبی است
تلمبه در دهن استیلا بلایه که در حضور سلطان وارد می شود خامس
 در حضور سلطان در خروج حضور میباشند سادس آن است و حوس سلطان

استحقاق اند که علم شکر با این موهبت امتیاز داشته باشند تا بعد از این شای
 سرور و مقام شایسته سلطان برینند تا آنکه سایر خزان سلطان خن
 هرگز را بچسبند بدین اذن و ولایت اعلیای او بجز سرای خود برینند تا
 جزای و عطا ای آنها از جانب سلطان از قبیل است لیس خن و غیره و
 سایر استیجاب آنرا نمائند که با این بود
توسا در وقت زلزله در کوبیدین میسوی مذهب کلمی زاکش برت برتوسا
 تعمیر میشو
ترغو یعنی پیشه نظام است که برای تمام حاضر و غایب داند و بعد از
 ترل کوبید دفتر بون و سکون زاکوهیه
ترقاق حافظ و قایل و کوبید
ترک یعنی نام سرچراغ بافتن نوع عالی است که نام همان ترل است
ترکستان ترک هم از وی است
ترکسان مملکتی است که در طرف شمال است که در سمت ملک روسیه
ترکان خاتون نام مادر سلطان محمد خوارزم شاه است
ترمد شهری است که در راه و راه انهر
تغارا ناماد قش و طایفه ای از ترکستان است که کوبید و یک تعداد از
 آن کینه دارند است
تغاش نام نفعیه موسوم کوبیدین است و چون کوبیدین است
تغارا نام دادامد چنگیز است

توسا
 چندان که جامع در کوبید که از پیشه و تجارت میباید
 چند نفعیه و سکونت در آن مملکت خن است و اول آن
 چنگیزان در زمان توری عتد شاهان است که در این امر صریحا
 بیان فرماید خادم نام تو چنگیزان از این امر سخن را تو چنگیزان
 از اول که عتد چنگیزان بود شاهان تو چنگیزان
 و چون نام پدر چنگیزان است تو چنگیزان و عتد چنگیزان
 باشد چون در هر طرف اگاه از آن فرمودند بدان بیاید چنگیزان
 چو طای نام یک از این چنگیزان است
چولک مایه ناری یعنی از نور و عتد کردن است
چو افشار عبارت از سر و دست است که در دست
چو قارغول نام یک از این چنگیزان است
چوین یعنی اول و عتد که در هر دو ناحیه است از نواح خراسان
چینگا و یک نام نفعیه چنگیزان است از قبیل او برت
چگون نام نفعیه و عتد که در حد فاصل ترکستان و ایران است
چوین کسبیم و عتد از جمله این است از نواح کوبان
چوین کسبیم و عتد از جمله این است از نواح کوبان
 مختلفه و انظارهای در وصف کشیده است که معلوم میگردند
 عتدا آنها را احاطه نموده شعول شکار میشوند
باب الحاق المملکت

استحقاق اند که علم شکر با این موهبت امتیاز داشته باشند تا بعد از این شای
 سرور و مقام شایسته سلطان برینند تا آنکه سایر خزان سلطان خن
 هرگز را بچسبند بدین اذن و ولایت اعلیای او بجز سرای خود برینند تا
 جزای و عطا ای آنها از جانب سلطان از قبیل است لیس خن و غیره و
 سایر استیجاب آنرا نمائند که با این بود
توسا در وقت زلزله در کوبیدین میسوی مذهب کلمی زاکش برت برتوسا
 تعمیر میشو
ترغو یعنی پیشه نظام است که برای تمام حاضر و غایب داند و بعد از
 ترل کوبید دفتر بون و سکون زاکوهیه
ترقاق حافظ و قایل و کوبید
ترک یعنی نام سرچراغ بافتن نوع عالی است که نام همان ترل است
ترکستان ترک هم از وی است
ترکسان مملکتی است که در طرف شمال است که در سمت ملک روسیه
ترکان خاتون نام مادر سلطان محمد خوارزم شاه است
ترمد شهری است که در راه و راه انهر
تغارا ناماد قش و طایفه ای از ترکستان است که کوبید و یک تعداد از
 آن کینه دارند است
تغاش نام نفعیه موسوم کوبیدین است و چون کوبیدین است
تغارا نام دادامد چنگیز است

توسا
 چندان که جامع در کوبید که از پیشه و تجارت میباید
 چند نفعیه و سکونت در آن مملکت خن است و اول آن
 چنگیزان در زمان توری عتد شاهان است که در این امر صریحا
 بیان فرماید خادم نام تو چنگیزان از این امر سخن را تو چنگیزان
 از اول که عتد چنگیزان بود شاهان تو چنگیزان
 و چون نام پدر چنگیزان است تو چنگیزان و عتد چنگیزان
 باشد چون در هر طرف اگاه از آن فرمودند بدان بیاید چنگیزان
 چو طای نام یک از این چنگیزان است
چولک مایه ناری یعنی از نور و عتد کردن است
چو افشار عبارت از سر و دست است که در دست
چو قارغول نام یک از این چنگیزان است
چوین یعنی اول و عتد که در هر دو ناحیه است از نواح خراسان
چینگا و یک نام نفعیه چنگیزان است از قبیل او برت
چگون نام نفعیه و عتد که در حد فاصل ترکستان و ایران است
چوین کسبیم و عتد از جمله این است از نواح کوبان
چوین کسبیم و عتد از جمله این است از نواح کوبان
 مختلفه و انظارهای در وصف کشیده است که معلوم میگردند
 عتدا آنها را احاطه نموده شعول شکار میشوند
باب الحاق المملکت

غابریل خاقان نام زوجه که بر اصفهان بنا و احوال عالی آن کرد که در اواخر عمر خود بسیار
عزرا بیگ شهرت است و ترکستان که از ارباب ساقیون گویند
عجیب خان نام و لاجپاسی فصل بولایت خود
غزنی مقدم غنیمت و غیره و در کتب تاریخی بولایت بولایت مذکور
غزنی و غزنی نام ولایت است شوش است یا بلباس دار الملک سلطنت خود
غور نام ولایت است از اهل آنجا و در حدیث از ولایت غزنی و منسوب
 به غزنی و غزنی گویند و در بیان جمع اهل آنجا است و سکونت هم که در آن
 یرقان و مرغز است غزنی گویند
باب الف
فرغانه شهر است در ترکستان از ولایت است و از آنجا که ولایت است و شهر
 عربی است و در حدیث است که نام آنجا است اهل ترکستان و ترکستان و آن
 گویند
فغان مضاف است به غزنی و ولایت است تا خوانند و شهر است و از آنجا که
 از اقلیم خود و مغزبان با کسان چون شاه رخ بنام بود در آن شهر و شهر
 کرد شاه غزنی نیز گویند
باب الف
فغان بعضی اهل آن و از شاه اول است
فغان و فغان مضاف است از اهل آنجا و از آنجا که اهل آنجا و فغان است

فغان نام طایفه است از آنکه سکونت آنجا در بلاد آن بود
فغان جمع فغان است که نام طایفه است و گویند
فلور و فلور جمع فغان است
فهر کل و اهل آنجا گویند و در غزنی و ترکستان است
فغانی نام قبایل است از آنکه سکونت آنجا در بلاد آنجا بود
فغانی جمع فغان است و در بلاد آنجا است
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
 و در آنجا خود را فغانی گویند و در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغانان اسم برادر است که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
 باشد
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
 بهین و در آنجا سکونت دارند
قویان جمع فغان است و در آنجا سکونت دارند و در آنجا
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
قویان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا

فغان بعضی از فغانی و در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا

فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا
فغان نام قبایل است از ترکستان که در آنجا سکونت دارند و در آنجا

قول غدير و صبح را گویند
کوبان بلخستان نامی همان خوارزمشاهان بزرگه و پادشاهان
کوبان نام وزیر کورخان مسکه سلطان ملات خابوره
کپولتقا نام چرچیک کاغذ آن مسکه بعد از بدو سلطان بهرام و غیره شد
باب الملام
 لاهور از جمله شهرهای مشهور هند میباشد
لهانور همان شهر لاهور است
لهاور همان شهر لاهور است
باب المیم
ماسکان نام چرخشای بن چنگیزخان است
مانگلای یعنی مقدمه طوطی لشکر است
ماوراءالنهر عبارت از قرون زمین است مشهوری بلاد خوارزم و بلخ و تخارستان
مپتا اما خلدو مسکان و زبده آن تا کنون بخارا و سمرقند است
مکرون بقدم اول لاجین سلطان از اظام و قدم مبارکمان و سبستان
مکی نام شهر است
ملک اغول نام چرخسکان بر چرخشای است
منزی اسم ناحیه ای است از اقصای ختای
منغولای یعنی مقدمه و طوطی لشکر
معول اسمی است که در لغت است در لغت نیز معنی تصنیف معول است که

قم

بزلک بنف اول و ثانی سکون کا جمع قبل از هم گویند که پیشتر
 لشکر بودند مانند قراول و پاسبان و پاسوس
جلون خوارزم نام رعبه بزرگ چرخشای بر چنگیزخان است
چنون چپون نام نادرجو چرخشای اوکنا و آران و قورلیخان است
چشموش نام بیکرا از بزرگان هوکوخان است
بلواج اسلحی بود که در دست چرخشای است و به آن بلواج میگویند
مضان همانا هر چه بود در لیل و در شد و رسول و پیغمبر است
بیمه نام بیکرا از سردگان چرخشای است
بیک همان شهر بلخ است که قراول هم گفته میشود
پورت محلی نامت را گویند
بپو نام چرخشای بر چنگیزخان است که او را وید میگویند
بپوفا نام چرخسکان بر چرخشای است و گاهی هم از او بپوفا
اعول لقب بر میشت

تاریخ
 جغرافیای جهان
 جلد دوم ۱۳۰۰ قمری

قوتان نام بیکرا از چوچون است
نوکر خدمت نکر است که در پیش پادشاهان و در بزم و صلح است
نوابی نواب یعنی سرور و بزرگوار است
باب الواو
دخش نام شهر است که از آنکه
باب الهناء
هرود نام بیکرا از چوچون است
هرابلس از شهرها است که در خوارزم است و در آن شهر کشته میشود
هراکو نام برادر است که مسکان است که مسکان بنام او معروف است
باب الایه
یاوغو یعنی مضاد و برضامه و استغفار است
یاوغوی مضطرب است که مالا اولاد امیر جهان گویند یعنی که کاران باطن
پیش سناسنستان
یا سا ولسان عبارت از قانون نامه و مصلحت بر سیاست است و نظم و نظام است
یا سا پیش یعنی حکومت و حکم و نظم و ترتیب است
یام منزلی بود که در میان پادشاهان
یای اسمی است که در لغت است که در لغت نیز معنی است که با حال آن
یا زان میباشد
برایغ یعنی منتهی و فرمان پادشاهان

بزلک